

İslâm Hukukunda Muhâlea ve TMK Anlaşmalı Boşanma ile Mukayesesi

Comparison with Mukhalaa in Islamic Law and Consensual Divorce in TMK

Öğr. Gör. Dr., Hatice ALSAÇ

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku
Ankara University, Faculty of Divinity, Islamic Law
alsach@ankara.edu.tr

 0000-0001-7467-2756

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

Kabul Tarihi / Accepted

Yayın Tarihi / Published

18 Haziran / June 2022

31 Ağustos / August 2022

15 Eylül / September 2022

Atıf Bilgisi / Cite as:

Alsaç, Hatice. "İslam Hukukunda Muhâlea ve TMK Anlaşmalı Boşanma ile Mukayesesi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (Eylül 2022), 1166-1196.
<http://doi.org/1051702/esoguifd.1132679>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

İslâm Hukukunda Muhâlea ve TMK Anlaşmalı Boşanma ile Mukayesesi *

Öz ▶ *Muhâlea*, kadının kabulüne bağlı olmak kaydıyla, kadının kocasına vereceği bir bedel karşılığında nikâh akdinin sonlanması anlamına gelmektedir. *Muhâlea* ile evliliğin sona erdirilmesi, evliliğin sonlandırılması için kadına verilmiş bir haktır. Meşrûiyeti doğrudan Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet ile açık bir şekilde sabit olan ve bazı açılardan ictihâda da konu olan *muhâleaya* başvurmanın sebebi daha çok eşler arasındaki geçimsizlik ve uyumsuzluk olarak gösterilmektedir. Geçimsizliğin kaynağının koca olması durumunda, kocanın *muhâlea* için karısına baskı yapması doğrudan âyetlerle yasaklanmıştır. Kocanın karısını *muhâlea* yapmaya zorlaması ve evliliği sonlandırmak için karısından zorla bedel istemesinin haram olduğu ifade edilmektedir. Bu durum *muhâleada* tarafların özgür iradelerinin bulunmasının gerektiğini ve muhafaza edildiğini göstermektedir. İslâm hukukunda genel olarak nikâh akdinin sonlandırılması için tarafların iradeleri yeterli görülmekte ayrıca hâkimin hükmüne ihtiyaç duyulmadığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte temelde doğrudan tarafların iradesine bağlanmış olmakla beraber *muhâlea* uygulamasında hâkimin devreye girmesinin, tarafların rızalarının tespit edilmesi ve durumun açıklığa kavuşması açısından önemli olduğu açıktır.

Anahtar Kelimeler: *İslâm hukuku, talâk, muhâlea, nüşûz, hâkim.*

Comparison with Mukhalaa in Islamic Law and Consensual Divorce in TMK

Abstract ▶ *Mukhalaa/consensual divorce* means the termination of the marriage contract in exchange for a price that the wife will give to her husband, subject to the wife's acceptance. Ending the marriage with the *mukhalaa* is a right given to the woman to end a marriage she does not want to continue. The reason for resorting to *mukhalaa*, whose legitimacy is laid down directly with the Qur'an and sunnah and which is also the subject of ijtiâh in many respects, is mostly shown as incompatibility and conflict between spouses. If the source of the conflict is the husband, it is forbidden, for the husband to pressure his wife for the *mukhalaa*. It is obviously stated that it is also forbidden for the husband to force his wife to do *mukhalaa*, and to force the wife to ask for a fee to end the marriage. This clearly shows that the free will of the parties must be presented and preserved. At this point, although it is directly linked to the will of the sides, the presence of the judge is important for clarifying the situation.

Keywords: *Islamic Law, divorce, mukhalaa /consensual divorce, incompatibility, judge.*

* Uluslararası Genç Bilim ve Sanat İnsanları Sempozyumu'nda (GEBSİS 2020) "İslâm Aile Hukuku ile İlgili Meseleler Bağlamında Kadının Özneliği" başlığı ile sözlü olarak sunulmuş olan tebliğin gözden geçirilerek geliştirilmiş halidir.

Giriş

Aile hukuku ile ilgili hükümler, toplumların dini, ahlaki, sosyal, siyasal, ekonomik vb. pek çok faktörü ile ilişkili olarak şekillenmektedir. Bu durumun İslâm hukuku için de geçerli olması kaçınılmazdır. Bir hukuk sisteminin varlığını devam ettirebilmesi, toplum içindeki problemleri çözebilmesi ile doğru orantılıdır. Hukuk sisteminin toplumun problemlerine cevap verebilmesi de toplumun güncel ihtiyaçlarını dikkate almasını gerektirmektedir. Bu bağlamda İslâm aile hukuku ile ilgili düzenlemelerde temel kaynaklar Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in sünneti olmakla beraber, ictihâd müessesesi de yoğun bir şekilde işletilmektedir.

İslâm'da evlilik teşvik edilmekte, eşlerin birbirlerine karşı saygılı olmaları, güzel muamelede bulunmaları, sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği ayrıca vurgulanmaktadır. İslâm'da asıl olan evliliğin devamıdır. Hiçbir nikâh akdi evliliğin sonlandırılacağı düşüncesi ile akdedilmez. Bununla bağlantılı olarak evlilik akdi esnasında evliliğin belirli bir süre devam edeceğine dair şartlar kabul edilmemekte ve bu gibi şartları içeren akitler hükümsüz sayılmaktadır. Evliliği sonlandırma talebi erkek tarafından veya kadın tarafından olması fark etmeksizin geçerli bir sebebe dayanmadığı takdirde hoş görülmemiştir. Bu teşvik ve vurgular ile birlikte geçimsizliklerin ortaya çıktığı, evlilikten beklenen amaçların gerçekleşmesinin mümkün olmadığı durumlarda eşler arasında nikâh akdinin sona erdirilmesi gündeme gelebilmektedir. Evlilik devam ederken ortaya çıkan anlaşmazlıklarda da doğrudan evliliği sonlandırma yoluna gidilmesi uygun görülmemektedir. Evlilik sürecinde anlaşmazlıkların ortaya çıkması durumunda Kur'ân-ı Kerîm'in öngörmüş olduğu adımlardan biri Nisâ Sûresi, 35. âyette ifade edilen “Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin.” hükmü gereği karı kocanın aralarının düzeltilmesini sağlamak için tarafların ailelerinden birer hakem tayin edilmesidir. Hakem sürecinin de olumlu netice vermediği durumlar söz konusu olduğunda evliliğin sona ermesi İslâm hukukunda farklı yöntemlerle (*talâk, muhâlea, îlâ, li'ân, zihâr, tefrîk*) karşımıza çıkmakta ve farklı süreçlere konu olmaktadır. Bu süreçlerden biri ele almaya çalışacağımız *muhâleadir*.

Günümüzde evlilik sonlandırılmak istendiğinde, tarafların boşanma sürecinde çatışmadan kaçınmak istemeleri, uzun sürebilecek bir dava sürecine girmek istememeleri gibi sebeplerle anlaşmalı boşanma yoluna gidildiği görülmektedir. İslâm hukukunda *muhâlea* olarak karşımıza çıkan, eşlerin boşanmanın hukuki ve mali sonuçlarında anlaşmaya varmaları ile gerçekleşen anlaşmalı boşanma ile ilgili düzenlemeler Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) 166. maddesinin 3. fıkrası ile düzenlenmiştir. Anlaşmalı boşanma, boşanma kararı alınmasının

gerçekten kaçınılmaz olduğu durumlarda tarafların haklarının gözetilmesi amacıyla başvurulabilecek bir yöntemdir. İslâm hukukunda *muhâlea* ile sağlanan eşlerin anlaşarak boşanabilmeleri, Türk Medeni Kanunu'nda 1988 yılında gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Farklı zamanlar ve platformlarda tartışılmış olan anlaşmalı boşanma sürecinin,¹ düzenleme olarak oldukça geç dönemde sonuçlandığı görülmektedir. Aile ile ilgili konuların en önemli kısımlarından biri olan boşanma, hukuk tarihinin her döneminde gelişmelere paralel olarak yeni düzenlemelere muhatap olmuştur. Anlaşmalı boşanmanın TMK'da oldukça ileri bir tarihte karşımıza çıkmasının birtakım sebeplerinden bahsedilebilir. Daha eski tarihli tasarımlarda anlaşmalı boşanmanın kabulünün, başta vatandaşlık olmak üzere birtakım haklar elde etmek amacıyla kullanılma ihtimali, tarafların istedikleri zaman boşanabilmelerinin evliliğin önemini yitirmesine sebep olma ihtimali olmak üzere bazı zararlar doğurmasından bahsedilmektedir.²

Anlaşmalı boşanma ile ilgili hüküm, 1988 yılında kabul edilerek Türk hukukuna girmiştir. Aralarında birtakım farklılıklar bulunmakla birlikte anlaşmalı boşanmanın İslâm hukukundaki en yakın karşılığının *muhâlea* olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmamızda *muhâleanın* mahiyeti, meşrûiyet kaynakları ve doğurduğu sonuçlar üzerinde dururken *muhâleanın* TMK'nın 166. maddesinin 3. fıkrası ile düzenlenmiş olan anlaşmalı boşanma ile irtibatı ele alınmaya çalışılacaktır.

1. Muhâleanın Mahiyeti ve TMK'da Anlaşmalı Boşanma

Arapça'da *hul'* kelimesinden türemiş olan *muhâlea* sözlükte “çıkarmak, izâle etmek” gibi anlamlara gelmektedir.³ Terim olarak da *muhâlea* kavramı, Kur'ân-ı Kerîm'de eşlerin birbirlerinin elbiselerine benzetildiği Bakara Sûresi 187. âyetteki “Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz.” ifadelerinden hareketle, bir nevi manevi elbise olarak ifade edebileceğimiz evliliğin, sona erdirilmesi anlamını ifade etmektedir.⁴ *Muhâlea* terim olarak,

¹ Helin Neval Tekin, *Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma*, (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 4-9.

² Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukuna Evlenme*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1974), 338-340.

³ Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr (öl. 630/771), *Lisânu'l-'Arab*, (Beyrût: (m. y.), 1955), 8/76; Râgıp el-İsfehânî (öl. ?), *Mufredâtu elfâzi'l-Kur'ân*, (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1992), 293.

⁴ Muvaffakuddîn İbn Kudâme (öl. 620/1223), *el-Muğnî*, (Riyâd: Dâru 'Âlemi'l-Kutub, 1997), 10/268; 'Abdurrahmân el-Cezîrî (öl. 1941), *el-Fıkh 'ala'l-mezâhibi'l-erba'a*, (Beyrût: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2013), IV/305-318; Fahrettin Atar, “Muhâlea”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 30/399; Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye (mea'l-işâra ilâ mukâbilihâ fi's-şer'â'i'l-uhrâ)*, (Mısır: el-Mektebetu't-Ticâriyyeti'l-Kubrâ, t.s.), 326.

kadının kabulüne bağlı olmak kaydıyla⁵ mal veya para karşılığında nikâh akdinin izâlesi,⁶ yani kadının, kabulüne bağlı olarak, kocasına ödeyeceği bir bedel karşılığında kocasından ayrılması anlamına gelmektedir.⁷

İslâm hukukunda hükümlerin kaynağını temel olarak vahiy ve bu vahyi anlamayı sağlayan akıl oluşturmaktadır. İslâm ile birlikte bazı konularda yeni hükümler getirilmiş bazı konularda da cahiliye döneminde uygulanagelen durumların düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. *Muhâlea* da meşruiyetini öncelikle doğrudan Kur'ân-ı Kerîm'den ve Hz. Peygamber'in uygulamalarından almakta, bununla birlikte *muhâleanın* ictilhâdi düzenlemelere konu olan yönleri de bulunmaktadır. Öte yandan *muhâleanın* cahiliye döneminde de bilinen bir uygulama olduğu da belirtilmelidir.⁸

Muhâlea ile ilgili düzenlemeler Kur'ân-ı Kerîm'de Bakara Sûresi 229. âyette “Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir. Allah'ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirден hiçbir miktarı geri almanız sizin için helâl olmaz. Eğer Allah'ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için verdiği meblâğda taraflara bir vebal yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu kurallardır, bu sebeple onları çiğnemeyin. Her kim Allah'ın koyduğu kuralları çiğnerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.” ifadeleri ile yer almaktadır. Âyetten, Allah'ın koyduğu kurallara uyamama endişesi durumunda bedel vererek evliliği sonlandırma fiilinin öznesinin daha çok doğrudan kadın olduğu anlaşılmaktadır. *Muhâlea* ile ilgili yapılan çalışmalarda, bu talebe dair sicil kayıtları incelendiğinde talebin daha çok kadın tarafından geldiği belirtilmektedir.⁹ Talep erkek tarafından geldiği takdirde de *muhâleanın* hüküm doğurması, kadının kabulüne bağlıdır.

⁵ Ahmed Ğandûr, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şerâti'l-İslâmiyye (mea Beyâni kânûni'l-ahvâli's-şahsiyye li'l-kadâ fi mehâkimi'l-Kuveyt, ((y. y.): Mektebetu'l-Felâh, 2006), 454.*

⁶ Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî (öl. 816/1413), *Kitâbu't-ta'rîfât, (Beyrût: Dâru'n-Nefâis. 2007), 166.*

⁷ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî (öl. 490/1096), *el-Mebsût, (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 6/171; Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd (öl. 595/1198), Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktasid, (Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2004), 490; Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî (öl. 1298/1881), el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb (Şerhun li Muhtasari'l-Kudûrî fi'l-fikhi'l-Hanefî), (Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2014), 4/155; 'Abdurrahmân Sâbûnî, Medâ hurriyyeti'z-zevceyn fi't-talâk fi's-şerâti'l-İslâmiyye (Dirâse Mukârane), ((y. y.): Dâru'l-Fikr, 1968), 494.*

⁸ Muhammed b. İsmâîl Emîr es-San'ânî (öl. 1182/1768), *Sübülü's-selâm şerhu Bulûğî'l-merâm, (Riyâd: Mektebetu'l-Me'ârif, 2006), 3/457; Takiyuddîn el-Hilâlî, Ahkâmu'l-hul' fi'l-İslâm, Beyrût: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1390), 45-46.*

⁹ Ömer, Korkmaz, “18. Yüzyıl Adana Kadı Sicillerine Göre Anlaşmalı Boşanma (Muhâle'a)”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19/1 (2019), 666.*

Muhâlea ile ilgili Hz. Peygamber'in uygulaması da bir diğer meşruiyet kaynağı olarak gösterilmektedir. İslâm'daki ilk *muhâlea* uygulaması¹⁰ olarak aktarılan rivâyette Sâbit b. Kays'ın karısı Hz. Peygamber'e gelerek kocasından ayrılmak istediğini söylemektedir. Bu talep ile ilgili olarak Sâbit b. Kays'ın karısının kocasından fiziksel olarak hoşlanmaması, kocasına karşı soğukluk ve nefret duyması, kocasının kendisine karşı kötü muamelede bulunması gibi farklı sebepler zikredilmektedir.¹¹ Bu talebin ardından Hz. Peygamber kadına Sâbit b. Kays'ın kendisine mehir olarak verdiği bahçeyi geri verip vermeyeceğini sorar. Kadının bahçeyi geri vereceğini söylemesi üzerine de Hz. Peygamber Sâbit b. Kays'a karısını boşamasını emreder.¹²

Sahabe uygulamasında da *muhâlea* örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Hz. Ömer, Hz. Osman ve 'Abdullah b. Ömer başta olmak üzere sahabeden de *muhâlea* ile evliliğin sonlandırıldığına dair rivâyetler nakledilmektedir.¹³ Örneğin Hz. Ömer kendisine gelip kocasından şikâyetinde bulunan bir kadına evliliği gerçekten devam ettirmek isteyip istemediğini anlamak adına şartları ağır ev hapsi vermiş ve kadının kocasından ayrılmak istediğine kesin olarak kanaat getirdikten sonra *muhâlea* ile ayrılımlarına izin vermiştir.¹⁴ Hz. Ömer'in bu uygulaması evliliğin devam edip edemeyeceği noktasında hâkimin devreye girmesinin önemini vurgulamakla birlikte hâkimin nefretin/anlaşmazlığın sebebini araştırmasına gerek olmadığını da ayrıca göstermektedir.

İslâm hukukçuları yukarıda bir kısmına yer verdiğimiz delillere dayanarak kadının devam ettirmek istemediği bir evliliği *muhâlea* yolu ile sonlandırabileceği konusunda ittifak etmişlerdir.¹⁵

¹⁰ San'ânî, *Sübülü's-selâm*, 3/457; Hilâlî, *Ahkâmu'l-hul'*, 46 vd.

¹¹ Ebû 'Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce (öl. 275/887), *Sünen-i İbn Mâce*, (Mısır: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, ts.), "Talâk", 22.

¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî (öl. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2009), "Talâk", 12; İbn Mâce, "Talâk", 21; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as el-Ezdî el-Sicistânî (öl. 275/889), *Sünen-i Ebî Dâvûd*, (Dimaşk: Dâru'l-Risâleti'l-'Âlemiyye, 2009), "Talâk", 18. Kaynaklarda hadisin sıhhatinde ittifak olduğu da ayrıca belirtilmektedir. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 490; İbn Kudâme, *Mugnî*, 10/267.

¹³ Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn el-Bekr el-Beyhakî (öl. 458/1066), *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003), "Hul' ve't-Talâk", 14808-14809; İbrahim Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslâm Hukukunda Boşanma*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006) 126-127; Ali Yüksek, "İslâm Aile Hukukunda Boşama Yetkisi ve Kadının Boşanması", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/32 (2014), 348.

¹⁴ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' (öl. 211/826), *el-Musannef*, (Beyrût: Mektebetü'l-İslâmî, 1983), "Müftediye bi ziyâdeti 'alâ sadâkîhâ", 11851.

¹⁵ Ebu'l-Hasen 'Alî b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî (öl. 450/1058), *el-Hâvi'l-kebîr (Şerhu Muhtasari'l-Muzenî)*, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1994), 10/5; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 490; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 10/267-26). Ayrıca bkz. Sâbûnî, *Medâ hurriyyeti'z-zevceyn fi't-talâk*, 497-504.

Muhâlea yolu ile evliliğin sonlandırılması mümkün olmakla beraber, İslâm hukukunda evlilik ile ilgili hükümlerde temel yaklaşım evliliğin devamlı oluşudur. Evlilik belirli vakit ile sınırlandırılmayacağı gibi ilke olarak kimsenin boşanmak niyetiyle evlenmeyeceği kabul edilmektedir. Hz. Peygamber de “Allah’ın en sevmediği helal, boşanmadır.”¹⁶ hadisi ile geçerli bir gerekçeye dayanmayan boşanmaların uhrevî sorumluluğuna dikkat çekmektedir. Benzer bir vurgu, Hz. Peygamber’in haklı bir sebebe dayanmaksızın kocasından boşanmak isteyen kadına “cennetin kokusunun haram olacağını” ifade etmesinde de bulunmaktadır.¹⁷ Serahsî, âlimlerin çoğunluğuna göre talâkın istenilmeyen bir şey olmakla birlikte mübâh olduğunu belirtmektedir.¹⁸ İlgili âyette de belirtildiği üzere *muhâlea*, *hudûdullahın* (Allah’ın koyduğu sınırların) çiğnenmesinden korkulması durumunda uygulanabilir bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki korku ifadesinin gelecekte böyle bir durumun meydana gelmesinden endişe edilmesi anlamına geldiği de ayrıca belirtilmektedir.¹⁹ Buhârî, konuya dair hadisin rivâyetinden önce Bakara Sûresi’nin 229. âyetine yer vermekte ve âyetteki *hudûdullahın*, iyi geçinme ve arkadaşlık etme konusunda eşlerin yapmaları gereken şeyler olduğu şeklindeki açıklamayı aktarmaktadır.²⁰ Cessâs, Allah’ın sınırlarını terk etme korkusunu iki yönden açıklamaktadır. Buna göre ilk yön, karı kocadan birinin veya her ikisinin de kötü ahlaklı olması ve bu durumun tarafları nikâhın gereklerini yerine getirmeme sonucuna götürmesidir. Diğer yön, taraflardan birinin diğerine karşı nefret duyması sebebiyle evliliğin gereklerinin yerine getirilemeyecek oluşudur.²¹ *Muhâleaya* başvurmanın meşrû sebebi nüşûz kavramıyla belirtilen eşler arasındaki geçimsizlik ve uyumsuzluk (sû-i imtizâc) olarak ifade edilmektedir.²² Nüşûzun mahiyeti hakkında görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte bu noktada belirleyici olanın örf olduğunu söyleyebiliriz. En genel ifade ile kocanın nüşûzu karısına bakmayıp cefa etmesi ve onu kerîh görmesi, karısının nüşûzu da kocasına muhalefet ve isyan etmesi ve onu kerîh görmesi olarak ifade edilmektedir.²³ Kocanın, evlenme akdinin gereği olarak karısının hakkı olan nafaka, cinsel yararlanma, geceleyin evinde kalma gibi gerekleri yerine getirmemesi veya karısına karşı ilgisiz, sevgisiz ve soğuk davranması gibi durumlar yüz çevirme şeklinde değerlendirilirken kadına karşı sert davranıp kötü muamelede bulunması da nüşûz olarak

¹⁶ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 3.

¹⁷ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 18; Beyhakî, “Hul’ ve’t-Talâk”, 14860; Hilâlî, *Ahkâmu’l-hul’*, 63-64.

¹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/2.

¹⁹ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/3; San’âni, *Sübülü’s-selâm*, 3/453.

²⁰ Buhârî, “Talâk”, 12.

²¹ Ebû Bekr Ahmed b. ‘Alî er-Râzî el-Cessâs (öl. 370/980), *Ahkâmu’l-Kur’ân*, (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye 2007), 1/473-474).

²² Ömer Nasuhi Bilmen (öl. 1971), *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, (İstanbul: Bilmen Basımevi, 1968), 2/269; Atar, “Muhâlea”, 400.

²³ Bilmen, *Kâmus*, 2/269.

açıklanmaktadır.²⁴ Nüşûzun alt sınırı, eşlerden birinin diğerinden hoşlanmaması sebebiyle evlilik görevlerini yerine getiremeyeceği endişesi taşınması, üst sınırı ise ailevî görevlerini fiilen yerine getirmemesi şeklinde de ifade edilebilir.²⁵ Şikâk kavramı da *muhâlea* için gerekçe olarak kullanılmaktadır. Eşler arasında meydana gelen, başkalarına açık olmayan ve başkalarının şâhit olmadıkları olumsuz durumları ifade eden şikâk²⁶ da nüşûz ile benzer manaya gelmekte, kadın ve erkeğin ihtilaf etmelerini/anlaşmamalarını, aralarında bir düşmanlık/adâvet ve anlaşmazlık/münâzaa olmasını ifade etmektedir.²⁷

Yukarıda saydığımız gerekçelerle birlikte ayrıca belirtilmelidir ki kadın, kocasından *muhâlea* ile ayrılmak için objektif bir gerekçe sunmak zorunda değildir.²⁸ Örneğin Bilmen, *muhâleada* eşlerin ayrılmaya başvurma sebeplerini anlaşamama/uyuşmazlık olarak ifade etmektedir.²⁹ Konuya dayanak olarak gösterilen rivâyetin farklı tarihlerinde, Sâbit b. Kays'ın karısının ayrılmak için sübjektif gerekçeler sunduğu görülmektedir.³⁰ Zira kadının kendi gerekçeleri ile kocasını kerih görmesi, kadını evliliğin gereklerini yerine getirmemesi sonucuna götürebilecek, bu durumda da taraflar arasında nefret ortaya çıkabilecektir. Kadının meşru bir sebebe dayalı *muhâlea* talebini kabul etmemek, kadını hayatını istemediği bir insan ile geçirmeye zorlamak anlamına gelecektir ki bu durumun başta kadın için zulüm olacağı açıktır.

Muhâlea ile bazı farklı yönleri bulunmakla birlikte anlaşmalı boşanma, Türk hukukuna 3444 sayılı Türk Kanun-ı Medenisi'nin 134. maddesinin 3. fıkrası ile girmiş, daha sonra 22.11.2001 kabul tarihli 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 166. maddesinin 3. fıkrası ile aynen benimsenerek bugünkü haline kavuşmuştur. Türk hukukunda anlaşmalı boşanmaya dair ilk görüş ve öneriler Gad Franko Milaslı tarafından gündeme getirilmiştir. G. F. Milaslı, tarafların evliliğin devam edemeyeceğini ikrar etmeleri durumunda mahkemenin ayrıca ayırıcı sebep aramaya çalışmasının bir yararı olmadığını, taraflara düşünme süresi verildikten

²⁴ Hacı Mehmet Günay, "Nüşûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33/304.

²⁵ Atar, "Muhâlea", 400.

²⁶ Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Yahyâ el-Mısırî el-Buveytî (öl. 231/846), *Muhtasaru'l-Buveytî*, (Beyrût, Dâru'l-Minhâc, 2015), 450.

²⁷ Meydânî, *el-Lübâb*, 4/155.

²⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/5; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/267; Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Abdillâh b. Muhammed ez-Zerkeşî (öl. 772/1370), *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ muhtasari Hırakî (fi'l-fikh 'alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel)*, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002), 2/451.

²⁹ Bilmen, *Kâmus*, 2/269.

³⁰ Muhammed b. 'Alî b. Muhammed eş-Şevkânî (öl. 1250/1834), *Neylu'l-evtâr şerhu Munteka'l-ahbâr*, (Kâhira: Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1971), 6/276-277; Elmalılı Hamdi Yazır (öl. 1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Matbaa-i Ebi'z-Ziyâ, 1935), 1/787; Yılmaz, *İslâm Hukukunda Boşanma*, 128-129.

sonra anlaşmalı boşanmaya imkân tanınması gerektiğini dile getirmiştir.³¹ Ancak bu yaklaşımın eleştirildiği de görülmektedir. Örneğin H. Veldet anlaşmalı boşanmanın etraflıca düşünmeden evlenmelere ve hatta muvakkat evlenmelere zemin oluşturabileceğini söylemektedir. Ona göre boşanmanın bu şekilde kolaylaştırılması, evliliğin taraflara yüklediği mükellefiyetlerin biraz ağır hissedilmesi durumunda boşanma yoluna gidilmesine ve toplum hayatında istikrarsızlığa yol açabilecektir.³² Anlaşmalı boşanma meselesi farklı platformlarda tartışılmaya devam etmiş³³ 1988 yılında kabul edilerek Türk hukukuna girmiştir.

Türk hukukunda eşlerin kendi özgür iradeleri ile aralarındaki evlilik ilişkisine son vermelerini ifade eden anlaşmalı boşanma ile ilgili düzenlemelere dair hüküm TMK'da:

“Evlilik en az bir yıl sürmüştü, eşlerin birlikte başvurması ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi halinde evlilik birliği temelinden sarsılmış sayılır. Bu halde boşanma kararı verilebilmesi için, hâkimin bizzat tarafları dinleyerek iradelerin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hususunda taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır. Hâkim, tarafların ve çocukların menfaatlerini nazara alarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü halinde boşanmaya hükmolunur.”³⁴

şeklinde yer almaktadır. Anlaşmalı boşanma, yıpratıcı boşanma sürecinin önüne geçerek tarafların evlilik sona erdikten sonra da ilişkilerini saygılı bireyler olarak devam ettirmelerine de imkân sağlamaktadır.

İlgili kanunda yer alan “evlilik en az bir yıl sürmüştü” ifadesi evliliğin üzerinden bir yılın geçmemiş olması durumunda görülecek olan davanın anlaşmalı boşanma olarak devam edemeyeceğini ifade etmektedir.³⁵ Bu bir yıllık sürenin gerekip gerekmediği konusunda doktrinde tartışmalar bulunmakla beraber³⁶ bu hükmün amacı, iki farklı insanın evlendikten sonra birbirleri ile uyum sürecinin dikkate alınmasıdır. Bu şartın aranması ile her evlilikte

³¹ Esra Pınar Yılmaz Bilgin, *Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma (TMK. M. 166/f.3)*, (İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 22 vd.

³² Hıfzı Veldet (öl. 1992), “Boşanmanın Genişletilmesi”, *Hukuki Bilgiler Mecmuası* (1936), 7127-7130.

³³ Konu ile ilgili olarak bk. Bilgin, *Anlaşmalı Boşanma*, 22 vd.; Tekin, *Anlaşmalı Boşanma*, 4-9.

³⁴ TMK madde 166/3.

³⁵ Bilgin, *Anlaşmalı Boşanma*, 35; Öz Seçer, “Anlaşmalı Boşanmada Eşlerin Yaptıkları Anlaşma”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7/2 (2016), 260.

³⁶ Berna Özcan Çelik, *Genel Boşanma Sebebi Olarak Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 100; Tekin, *Anlaşmalı Boşanma*, 48-52; Dilan Sümer Turğut, *Anlaşmalı Boşanma ve Sonuçları*, (Ankara: Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 16-17.

meydana gelebilecek tartışma ve uyumsuzluklar üzerinden fevri kararlar ile boşanma sürecine girilmesi önlenmeye çalışılmakta, evlilik birliğinin sarsılması meselesi objektifleştirilerek teşhisin kolaylaştırılması amaçlanmaktadır. Bazı evlilikler için bahsi geçen süre kısa olmakla birlikte ayrılık fikrini benimsemiş eşlerin bu talepleri için sürenin geçmesini beklemek zorunda olmaları tartışılabilir bir durumdur. Bu noktada esasında konu ile ilgili hâkimin takdir hakkının önem arz ettiği açıktır.

2. İrade Beyânı

Muhâleanın sonuç doğurabilmesi için icâb ve kabul bulunmalıdır.³⁷ *Muhâlea*, hem kadının hem de erkeğin talebi ile gündeme gelebilmektedir. Erkeğin *muhâlea* talebinin sonuç doğurması kadının kabulüne bağlıdır. Kadının *muhâlea* talebinin erkek tarafından kabul edilme zorunluluğunun bulunup bulunmadığı da gündeme gelmiş olmakla beraber, her şeyden öte kadının bu talebinin erkek tarafından kabul edilmemesi, kadının evliliğe zorla devam etmesi durumunu ortaya çıkaracaktır. Bu durumun kadına hatta erkeğe de zarar vereceği ortadadır. Hz. Peygamber'den konuya dair gelen rivâyetlerdeki ifadelerinin doğrudan emir olarak değerlendirilmediğini görmekteyiz. Rivâyetteki ifadelerin vücûb anlamında emir değil de irşad ve islah anlamında emir olarak anlaşılmış olmakla birlikte³⁸ Hz. Peygamber'in idareci sıfatıyla yapmış olduğu uygulama hâkimin pozisyonunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Hz. Ömer'in *muhâlea* uygulamasına dair aktarmış olduğumuz örnekte de hâkimin devrede olmasının önemi görülmektedir. HAK 130. maddede hâkimin tarafların evliliklerinin devam etmesinin mümkün olmaması durumunda kusur zevcede ise tefrik, zevcede ise *muhâleaya* hükmedebileceği belirtilmektedir.³⁹ Bu madde, *muhâleada* hâkimin rolünü gösteren önemli bir veridir. *Muhâlea* ile ilgili sicil kayıtları bağlamında yapılan çalışmalarda yer alan örnek olaylarda da, kadının talebini reddeden erkeğin kınandığına dair ifadeler yer almakta, bu durum kocaya bir tür sosyal baskı uygulandığı ve kadının talebinin desteklendiği şeklinde yorumlanmaktadır.⁴⁰ Talep kadından da gelse erkekten de gelse,

³⁷ 'Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el- Kâsânî (öl. 587/1191), *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 4/315.

³⁸ Şevkânî, *Neylu'l-evtâr*, 6/279.

³⁹ "Zevceyn beyninde niza' ve şikak zuhur edip de tarafeynden biri hâkime müracaat ederse hâkim tarafeyn ailelerinden birer hakem tayin eder. Bir veya iki taraf ailesinden hakem tayin olunacak kimse bulunamaz veya bulunup da hakem olacak evsafı hâiz olmazsa hariçten münasiplerini tayin eyler. Bu sûretle teşekkül eden aile meclisi tarafeynin ifâdât ve müdâfaâtını tedkik ile beynlerini islâha çalışır. Kabil olmadığı sûretde kusur zevcede ise beynlerini tefrik eder. Ve zevcede ise mehrin tamamı veya bir kısmı üzerine muhâlea eyler. Hakemler ittîfak edemezler ise hâkim evsaf-ı lâzıme hâiz diğer bir heyet-i hakemiyye veya tarafeyne karabeti olmayan üçüncü bir hakem tayin eyler. Hakemlerin verecekleri hüküm kat'i ve nâ-kâbil-i itirazdır." HAK madde 130.

⁴⁰ Korkmaz, "18. Yüzyıl Adana Kadı Sicillerine Göre Anlaşmalı Boşanma (Muhâle'a)", 667.

muhâleada icâb ve kabulün bulunma zorunluluğu nikâhın *muhâlea* ile sonlandırılabilmesinin, esasında her iki tarafın da anlaşmasına bağlı olduğunu göstermektedir.

TMK’da da anlaşmalı boşanma talebi tarafların ikisinden gelebileceği gibi eşlerden birinin açmış olduğu davanın diğeri tarafından kabul edilmesi ile de gerçekleşebilir. Anlaşmalı boşanma, tarafların irade birliği neticesinde uygulanacak olan bir boşanma süreci olduğundan tarafların anlaşmalı boşanma ile ilgili iradelerinin şüpheden uzak şekilde açıkça birleşmesi gerekmektedir.⁴¹

Muhâlea için geçerli gerekçeler nüşûz ve şikâk kavramları çerçevesinde ele alınmaktadır. TMK 166/3 hükmü ile anlaşmalı boşanmaya karar verilebilmesi için, doktrinde tartışmalar bulunmakla birlikte, davanın TMK 166/1-2’de belirtilen evlilik birliğinin temelini sarsılmış olması sebebine dayanması gerektiği görüşü bulunmaktadır.⁴² Bir evlilikte nüşûz ve şikâkın varlığı da esasında evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olduğunu ifade etmektedir.

3. Hâkimin Rolü

İslâm hukukunda evliliğin sonlandırılması konusunda genel olarak kâdînin/hâkimin hükmüne gerek olmayacağı şeklindeki yaklaşım yaygındır. *Muhâleada* da İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre ayrıca hâkimin hükmüne ihtiyaç duyulmamaktadır.⁴³ Bununla beraber İbn Sîrîn ve Hasen el-Basrî gibi *muhâleanın* ancak idareci huzurunda gerçekleşebileceği görüşünde olanlar da bulunmaktadır.⁴⁴ Çağdaş çalışmalarda da bu görüşe vurgu yapılmaktadır.⁴⁵ Bu görüşte olanlara göre *muhâleanın* meşruiyetinin delili olan âyetin “Eğer Allah’ın kurallarına uymamalarından korkarsanız” kısmındaki hitap karı kocaya değil de idareciye yöneliktir.⁴⁶ Bu yaklaşımla âyet, hâkimlerin kadın ve erkeğin evliliklerine devam etmeleri halinde Allah’ın

⁴¹ Çelik, *Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması*, 101-104; Seçer, “Anlaşmalı Boşanma”, 261; Turğut, *Anlaşmalı Boşanma*, 19-20.

⁴² Bilgin, *Anlaşmalı Boşanma*, 50 vd.

⁴³ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1/478; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/10-11; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/173; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/268. İbn Münzir, bu konuda icmâ’ olduğunu belirtmektedir. Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. Münzir en-Neysâbûrî (öl. 318/930), *el-İcmâ’*, thk. Ebû Hammâd Sagîr Ahmed b. Muhammed Hanîf, (Ac mân: Mektebetu Furkân, 1999), 117.

⁴⁴ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1/478; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/11; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, 4/315; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/268.

⁴⁵ Sâbûnî, *Medâ hurriyyeti’z-zevceyn fi’t-talâk*, 590; Ebu’l-Fadl Zeyneb ‘Abdusselam, *el-‘Ardu’l-Kur’ânî li kadâya’n-nikâh ve’l-furka*, (Kâhire: Dâru’l-Hadîs, 2006), 465; ‘Abdulazîz Tarîfî, *et-Tefsîr ve’l-beyân li ahkâmi’l-Kur’ân*, (Riyâd: Mektebetu Dâri’l-Minhâc, 2018),1/438-439.

⁴⁶ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/11; Sâbûnî, *Medâ hurriyyeti’z-zevceyn fi’t-talâk*, 590; Zeyneb ‘Abdusselam, *el-‘Ardu’l-Kur’ânî*, 457-458; ‘Abdulazîz Tarîfî, *et-Tefsîr ve’l-beyân*, 1/438-439.

sınırlarını koruyamayacaklarından ve evlilik hukukuna riayet edemeyeceklerinden endişe etmeleri durumunda, “kadının talâk karşılığında erkeğe mehir veya başka bir bedel vermesinde kadına da erkeğe de günah olmadığı” şeklinde anlaşılmaktadır.⁴⁷

Hz. Peygamber’in uygulaması daha önce belirttiğimiz gibi irşad ve ıslah anlamında anlaşılmalı,⁴⁸ olay kaynaklarda Sâbit b. Kays’ın Hz. Peygamber’in önerisi ile karısını boşadığı, Hz. Peygamber’in bahçeyi geri alması şartıyla eşleri ayırdığı ve Sâbit b. Kays’ın da bu hükme uyduğu şeklinde aktarılmıştır.⁴⁹ Örneğin Cessâs bu rivâyete dayanarak *muhâleanın* sadece hâkim huzurunda gerçekleştirilir olsaydı, Hz. Peygamber’in ilgili rivâyette Sâbit b. Kays’a ayrıca *muhâlea* yapmasını söylemeyeceğini, doğrudan bahçeyi vereceğini söylemektedir.⁵⁰ Serahsî de *muhâleanın* devlet başkanı huzurunda yapılabileceği gibi başka bir mecliste de yapılabileceğini belirtmektedir.⁵¹ Çağdaş çalışmalarda rivâyetten hareketle hâkimin eşler arasında *muhâlea* ile hüküm verebileceği çıkarımı da yapılmaktadır. Buna göre kadının, kocası ile arasındaki birlikteliğin zorluklara sebep olduğu gerekçesi ile hâkime müracaat etmesi durumunda karı kocanın arasını düzeltme imkânı bulunmadığında hâkim, *muhâleaya* hükmedebilir. Bu durumda *muhâlea* bedeli, kadının rızası şartı ile hâkim tarafından belirlenebilir. Ayrıca hâkimin evliliğin devam edemeyeceğine kanaat getirmesine rağmen kocanın *muhâleaya* rıza göstermemesi durumunda kocayı *muhâleaya* zorlama yetkisi de bulunmaktadır.⁵² İlgili rivâyette Hz. Peygamber kadına, kadını zorda bırakan, sıkıntıya sokan evliliği sonlandırma hakkını vermiştir. Hz. Peygamber’in bu hükmünde, eşler arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldıracak kesin bir çözüm bulunmaktadır.

Hâkimin rolü ile ilgili yaklaşım farklılıkları bulunmakla birlikte talâkın kayıt altına alınmasının talâktan kaynaklanabilecek pek çok zararı ortadan kaldıracığı ve önleyeceği açıktır. Aksi durumların özellikle kadın açısından pek çok olumsuz sonuç doğurduğu ve genelde bu durumlarda mağdur olan tarafın kadın olduğu da bir gerçektir. 1917 tarihli *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*’nde (HAK) de talâkın kayda geçirilmesi meselesi ayrıca düzenlenmiştir. HAK’ta karısını boşayan kocanın bu durumu tescil ettirmesi ile ilgili açık bir madde bulunmaktadır.⁵³ Hâkimin *muhâlea* hükmünü verebileceği de yine HAK’ta düzenlenen

⁴⁷ Yazır, *Hak Dini*, 1/787.

⁴⁸ Şevkânî, *Neylu’l-evtâr*, 6/279.

⁴⁹ Beyhakî, “Hul’ ve’t-Talâk”, 14836-14856.

⁵⁰ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1/478. Ayrıca bk. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/11; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/268.

⁵¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/173.

⁵² Ğandûr, *el-Ahvâlu’s-şahsiyye*, 462.

⁵³ HAK madde 110. Nikâh ve talâkın tescili ile ilgili olarak ayrıca bkz. Cemil Liv, *İslâm Aile Hukukunda Evlilik Aklının ve Boşanmanın Tescili*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 49 vd.

meselelerdendir.⁵⁴ Günümüzde evliliğin Kur'an-ı Kerîm ve sünnetin öngörmüş olduğu şekilde sonlandırılma sürecinde karı kocanın haklarının denetim altına alınması ve olası mağduriyetlerin önüne geçilebilmesi için bu sürecin resmi olarak takip edilmesi ve hukuki prosedüre bağlanması ihtiyatlı olduğu dikkate alınarak isabetli olacağını söyleyebiliriz. Akitlerin kayıt altına alınmasının karşılıklı hak ve sorumlulukların temin ve korunması açısından büyük önem taşıdığı ortadadır. Kur'an-ı Kerîm'de tarafların borç ilişkilerini kayda almaları da ayrıca tavsiye edilmektedir.⁵⁵ Bu durum talâk ile birlikte *muhâlea* için de benzer şekilde değerlendirilebilir. Zira *muhâlea* neticesinde hem evlilik sona ermekte hem de evliliğin sona ermesi ile birlikte kadının erkeğe ödeyeceği bir bedel gündeme gelmektedir. Bu anlaşmanın kayda geçirilmesi taraflar arasında çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümü konusunda kolaylık sağlayacaktır.

Muhâleada hâkimin bulunmasının bir diğer faydası da tarafların gerçek iradesinin tespiti konusunda gündeme gelebilir. TMK'da düzenlenen anlaşmalı boşanmada tarafların iradelerinin serbest olup olmadığının anlaşılması amacıyla eşlerin bizzat hâkim tarafından dinlenmesi gerekmektedir. Aynı durum *muhâlea* için de söz konusudur. *Muhâleanın* sonuç doğurabilmesi için gereken şartlardan biri *muhâlea* icâbında veya kabulünde bulunan kadının baskı altında olmaksızın akde rızasıdır.⁵⁶ Bunun objektif olarak tespitinde hâkimin tarafları dinlemesinin büyük katkı sağlayacağı açıktır. Ayrıca Hanefîler'e göre kinâî lafızlarla boşanma bâin talâk ifade etmektedir.⁵⁷ *Muhâlea* da kinâî bir lafız olduğu ve kinâî lafızlar da niyete bağlı olarak sonuç doğurduğundan⁵⁸ *muhâleanın* talâk şeklinde neticelenmesi, boşanma niyeti ile gerçekleştirilmesine bağlı olmaktadır.⁵⁹ Dolayısıyla niyetin tespiti ayrıca önemlidir. *Muhâleada* kadının ödediği bir bedelin gündeme gelmesinden hareketle, *muhâlea* için zorlanan tarafın kadın olması durumunda evlilik sonlanmakla birlikte kadının herhangi bir bedel ödemeyeceği de ayrıca ifade edilmektedir. Zira bedelin bağlayıcı olması/lüzumu rızaya bağlıdır.⁶⁰ Evliliği sonlandırmak isteyen kadın, erkeğin zoru ile bir bedel ödemek durumunda bırakılmış

⁵⁴ "...kusur zevcede ise beynlerini tefrik eder. Ve zevcede ise mehrin tamamı veya bir kısmı üzerine muhâlea eyler..." HAK madde 130.

⁵⁵ el-Bakara 2/286.

⁵⁶ 'Abdulvahhâb Hallâf, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şerâti'l-İslâmiyye* ('alâ mezhebi'l-İmâm Ebî Hanîfe ve mâ 'aleyhi'l-'ameli'l-an bi'l-mehâkimi's-şerâti'l-Misriyye), ((y. y.): Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2013), 159.

⁵⁷ Ebu'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî (öl. 593/1197), *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, (Beyrût: Dâru'l-Erkam, ts.), 2/301.

⁵⁸ Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî er-Râzî el-Cessâs (öl. 370/980), *Şerhu Muhtasari't-Tahâvi fi'l-fikhi'l-Hanefi*, (Medîne: Dâru's-Sirâc, 2010), 4/458; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/172; Meydânî, *el-Lübâb*, 4/156.

⁵⁹ Buveytî, *Muhtasar*, 453; 'Abdulhamîd Mahmûd Tahmaz, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şerâti'l-İslâmiyye (meâl-işâra ilâ mukâbilihâ fi's-şerâti'l-ührâ)*, (Mısır: el-Mektebetu't-Ticâriyyeti'l-Kubrâ, ts.), 327.

⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 6, 176-177; Bilmen, *Kâmus*, 2/272.

olabileceğinden hâkimin bulunması, kadının zarara uğramasını engellemeye yönelik alınmış bir tedbir olarak değerlendirilebilir.

Muhâleanın hâkim ile çözüme kavuşturulmaya çalışılması, *muhâleaya* başvurarak evliliğin sonlandırılmasından önce yapılabilecekler konusunda da objektif bir bakış sağlayacaktır. Örneğin evliliğin doğrudan sonlanması yoluna gidilmeden önce Kur'ân-ı Kerîm'de de ifade edilen hakem⁶¹ sürecinin işletilmesi gündeme gelebilir. Nisâ Sûresi 35. âyette yer alan “Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Düzeltmek isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.” ifadeleri, evlilik bağı ortadan kaldırılmadan önce evliliğin devamının sağlanıp sağlanamayacağı konusunda hakem sürecini gündeme getirmektedir. Evlilik ile ilgili birtakım sorunların çözümünde konuya aile büyüklerinin müdahil olmaları bazı durumlarda zorunlu bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Taraflar henüz yeni evli olabilirler, evliliğin karşılıklı olarak getirmiş olduğu sorumluluklar ile ilgili alışma sürecini henüz tamamlamamış olabilirler veya uzun yıllardır evli olmakla beraber aralarındaki anlaşmazlığın çözülmesi konuya objektif yaklaşacak üçüncü kişilerin varlığını gerektirebilir. Hâkimin huzuruna *muhâlea* talebi ile çıkan karı ve kocanın arasında hâkim tarafından sulh sağlanması için bir çaba gündeme gelebilir. Hem kadının hem erkeğin ailesinden birer kişinin devreye girmesi ile belki de evliliğin sonlandırılmasına gidilmeden tarafların arasının düzeltilmesi mümkün olabilecektir. Bu durum ayrıca taraflara süre tanınması anlamına da gelecektir. HAK 130. madde de bu konudaki sürece dairdir. Maddeye göre *muhâleadan* önce tarafların aralarında sulhun mümkün olup olmadığının anlaşılması gerekmektedir. Eşler arasında niza'/anlaşmazlık ve şikâk ortaya çıkması durumunda taraflardan birinin hâkime müracaat etmesi halinde hâkim iki tarafın ailelerinden veya aile dışından uygun gördüğü birer hakem tayin eder.⁶² Bu girişimin eşlerin aralarının düzelmesi ile sonuçlanmaması durumunda hâkim *muhâlea* ile hükmedebilir.⁶³

⁶¹ Hakem süreci ile ilgili olarak bk. Muteber Gülsefa Uygur, *İslâm Aile Hukukunda Hakemlik Kurumu*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 41 vd.

⁶² HAK'ta bu görüşün tercih edilmesi: “...Bu konuda mezheb-i Mâlikî'nin kabulü, ülkemizde aile içinde mevcut pek çok uygunsuzlukların kaldırılmasına hizmet edeceği, özellikle karılarına zulüm ve haksızlık ettikleri halde boşanma yetkileri kendi ellerinde olması yüzünden haklarında nafaka takdirinden başka bir muamele yürütmek mümkün olmayan kocaların haksız davranışlarına son vereceği düşüncesiyle belirtilen görüş kabul edilmiş ve 130. madde bu esasa göre düzenlenmiştir.” ifadeleri ile gerekçelendirilmektedir. *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, Yayına haz. Orhan Çeker, (Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2017), 99-100.

⁶³ HAK madde 130.

TMK’da anlaşmalı boşanma başvurusu eş veya eşler tarafından yapılması fark etmeksizin sonuca gidilebilmesi için tarafların bizzat hâkim tarafından dinlenmesi gerekmektedir. Kanunun ilgili maddesinde yer alan “*hâkimin bizzat tarafları dinleyerek iradelerin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi*” ifadesi, bunun gerekçesinin daha çok tarafların iradelerinin serbestçe açıklandığına kanaat getirmek olduğunu göstermektedir. Kanun koyucu, eşlerin boşanma iradelerini serbestçe yaptıkları hususunda hâkimin yükümlü olduğunu açıkça belirtmektedir.⁶⁴ Bunun da hâkimin tarafları dinlemesi ile anlaşılacağı öngörülmektedir. Karı ve kocanın mahkemece bizzat dinlenilmesinin sebebi, boşanma ve boşanma anlaşması konusundaki iradelerinin serbest olup olmadığının ve bu konuda kararlı olup olmadıklarının tespitinin sağlanmasıdır.⁶⁵ Bu noktada da hâkime tanınan takdir hakkı oldukça geniştir. Hâkim, şüpheli bir durum bulunduğu tarafların beyanları ile bağlı kalmak zorunda olmadığı gibi tarafların iradelerinde özgür olmadıklarını tespit etmesi durumunda da gerekirse anlaşmalı boşanma talebini gerekçe ile birlikte reddedebilecek, bir eşin iradesini tehdit altında açıklamış olması durumunda boşanma kararı vermeyebilecektir.⁶⁶

Kanunun ilgili maddesinde yer alan “*Hâkim, tarafların ve çocukların menfaatlerini nazara alarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü halinde boşanmaya hükmolunur.*” ifadesi gereği tarafların anlaşmış oldukları meselelerin hâkim tarafından onaylanması gerekmektedir. Anlaşmalı boşanma sonucuna ancak hâkimin anlaşmayı uygun bulması durumunda gidilecektir. Bununla birlikte ilgili madde gereği hâkim, eşlerin getirdikleri düzenleme ile kural olarak bağlı değildir. Hâkim, tarafların iradelerinin boşanmanın mali sonuçları ve çocukların durumu açısından yerindeliğinin denetimini yapacaktır.⁶⁷ Bu düzenleme ile kanun koyucunun, davacı ve davalının aceleci davranışlar ile hem kendilerinin hem de çocuklarının geleceklerini tehlikeye atmalarını engellemeyi amaçladığı söylenebilir.⁶⁸ Hâkimin anlaşmanın içeriğini uygun bulmaması durumunda, tarafların ve çocuğun menfaatlerini göz önünde bulundurarak gerekli gördüğü değişiklikleri yapma yetkisi bulunmaktadır.⁶⁹ Bu durum, hâkimin sadece onay mercii olmadığını ortaya koymakta ve tarafların aleyhine olabilecek hâkime verilen yetki ve tanınan üstünlüğü de açıkça göstermektedir. Hâkime tanınan bu yetki ayrıca hâkimin anlaşmayı oldukça titiz bir

⁶⁴ Seçer, “Anlaşmalı Boşanma” 266; Özge Öncü, “Eşlerin Anlaşmalı Boşanma Çerçevesinde Mal Rejiminin Tasfiyesine Yönelik Olarak Yaptıkları Anlaşmalar ve Bu Anlaşmaların Uygulamada Doğurduğu Sorunlar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Şeref Ertas’a Armağan)*, 19 (2017), 802.

⁶⁵ Öncü, “Anlaşmalı Boşanma”, 806; Turğut, *Anlaşmalı Boşanma*, 23.

⁶⁶ Bilgin, *Anlaşmalı Boşanma*, 58 vd.

⁶⁷ Çelik, *Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması*, 98; Turğut, *Anlaşmalı Boşanma*, 44.

⁶⁸ Çelik, *Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması*, 107.

⁶⁹ Bilgin, *Anlaşmalı Boşanma*, 64.

şekilde incelemesini de gerekli kılmaktadır. Hâkim bu incelemeyi yaparken uygun bilgi ve belgelerden yararlanmalı, diğer ispat vasıtalarına müracaat etmeli, tarafların sosyal ve ekonomik durumlarını da dikkate almalıdır.⁷⁰ Anlaşmalı boşanmada hâkimin evliliği çekilmez kılan sebebi araştırma yükümlülüğünün olmadığı da ayrıca belirtilmektedir.⁷¹

4. Muhâlea Bedeli ve Anlaşma Konusu

Muhâlea, kadının ödeyeceği bir bedel karşılığında kocasından ayrılması şeklinde gerçekleşmekte ve bu noktada anlaşmanın konusunu kadının ödeyeceği bedel oluşturmaktadır. İslâm hukukunda genel olarak *mehir* olabilen her şeyin *muhâleada* bedel olabileceği kabul edilmektedir.⁷²

Bakara Sûresi 229. âyette yer alan “... Kadının evlilikten kurtulmak için verdiği meblâğda taraflara bir vebal yoktur.” ifadesinin *muhâlea* bedeline dair doğrudan bir sınırlama getirmemesinden hareketle *muhâleada* tarafların anlaşmaları halinde herhangi bir alt veya üst sınır belirlenmeksizin tarafların razı oldukları bedelin geçerli olabileceği ifade edilmektedir.⁷³ Ancak Hz. Peygamber’in uygulaması ile birlikte düşünüldüğünde,⁷⁴ bedel olarak kocanın kadına verdiği mehirden fazlasını almasının geçerli olup olmayacağı, anlaşmazlığın kimden kaynaklandığı esas alınarak tartışılmıştır.⁷⁵ Evliliğin sona erme sebebinin sadece kadın veya hem kadın hem erkek kaynaklı olması durumunda ilgili âyetteki ifadeden hareketle taraflar arasında anlaşma sağlanması halinde kocanın bedel almasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.⁷⁶ Evliliğin devamına imkân vermeyen sebeplerin kocadan kaynaklanması durumunda, kocanın evliliği sona erdirmek için zarara sokmak kastıyla karısından bir bedel

⁷⁰ Seçer, “Anlaşmalı Boşanma”, 277.

⁷¹ Çelik, *Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması*, 98; Seçer, “Anlaşmalı Boşanma”, 262; Tekin, *Anlaşmalı Boşanma*, 60.

⁷² Ebu’l-Fadl Meccüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî (öl. 683/1284), *el-İhtiyâr li ta’lîl’l-Muhtâr*, Beyrût: Dâru’l-Erkam, ts.), 3/192; Meydânî, *el-Lübâb*, 4/159; Cezîrî, *Mezâhibu’l-erba’a*, 4/359.

⁷³ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 491; Zerkeşî, *Şerhu’z-Zerkeşî*, 2/451; Hallâf, *el-Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 160; Tahmaz, *el-Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 332, 334.

⁷⁴ Kaynak olarak gösterilen hadislerin farklı tariklerinde Hz. Peygamber’in mehirden fazlasının olmayacağı şeklinde ifadeleri bulunmaktadır. İbn Mâce, “Talâk”, 21-22; Beyhakî, “Hul’ ve’t-Talâk”, 14844; Şevkânî, *Neylül’-evtâr*, 6/277.

⁷⁵ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1/476; Cessâs, *Şerhu’t-Tahâvî*, 4/455; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/183; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/302; Zerkeşî, *Şerhu’z-Zerkeşî*, 2/451; Meydânî, *el-Lübâb*, 4/56.

⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/183; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/273; Kemâluddîn Muhammed b. ‘Abdirrahmân İbnu’l-Humâm (öl. 861/1457), *Şerhu Fethi’l-kadîr ‘ala’l-Hidâyeti şerhi Bidâyeti’l-mübtedî*, Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2003), 4/216; Bilmen, *Kâmus*, 2/270; Hallâf, *el-Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 161.

almasının helal olmayacağı ifade edilmektedir.⁷⁷ Örneğin Cessâs ve Serahsî, eşler arasındaki geçimsizliğin kocadan kaynaklanması durumunda, Nisâ Sûresi 20. âyete dayanılarak kocanın boşama karşılığında bir şey almasının helal olmayacağını açıkça belirtmektedir.⁷⁸ Hanefîler'e göre bu durumda erkeğin bedel alması, ikâba/ceza sebebiyet verecek şekilde tahrîmen mekrûh ve kat'î haram olarak da değerlendirilmektedir.⁷⁹ Meselenin uhrevî yönüne dikkat çekilmekle birlikte Serahsî Hanefîler'e göre geçimsizlik kimden kaynaklanırsa kaynaklansın, *muhâlea* bedeli ne olursa olsun *muhâleanın* bütün durumlarda geçerli kabul edildiğini belirtmektedir.⁸⁰ İbn Kudâme ise Mâlikîler'e göre kadının nafaka ve süknâ/mesken gibi evliliğin haklarından men edilmesi, erkeğin kadından yüz çevirmesi, kadına karşı psikolojik ve fiziksel anlamda kötü muamelede bulunması gibi durumlarda *muhâlea* yapıldığı takdirde, talâkın bedelsiz olarak vâki olacağını ve kadının ödediği bedelin kendisine geri verileceğini belirtmektedir.⁸¹ Zâhirîler'e göre kadının herhangi bir kusuru yokken kocasının kendisine verdiği mehri veya başka bir bedeli geri almak için kadına psikolojik baskı yapması, nafakasını teminde sorun çıkartması gibi durumlarda *muhâleanın* hükümsüz olacağı ve verilen bedelin geri alınacağı ifade edilmektedir.⁸² Bu durumda efdal olan, evliliğin erkek herhangi bir bedel almaksızın sonlandırılmasıdır.⁸³ Böyle bir durumda erkeğin yapması gereken evliliğin devamına imkân olup olmadığı noktasında çaba sarf etmesi, evliliğin devamına imkân yoksa da herhangi bir zorluk çıkarmaksızın evliliğin sonlandırılmasıdır.

Geçimsizliğin kadından kaynaklanması durumunda erkeğin verdiği mehir miktarınca malı geri almasında sakınca yoktur. Mehirden fazlasını alması ise, ilgili rivayete dayanılarak mekruh görülmektedir.⁸⁴ İmam Muhammed, geçimsizliğin erkekten kaynaklanması durumunda erkeğin mehirden fazlasını almasının mekruh olmakla beraber hukuken geçerli

⁷⁷ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/475; Cessâs, *Şerhu't-Tahâvî*, 4/454; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/183; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/301; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/272; İbnu'l-Humâm, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, 4/215; Bilmen, *Kâmus*, 2/270; Hallâf, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 160; Tarîfî, *Tefsîr*, 1/438.

⁷⁸ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/476; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/183.

⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/183; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/272; İbnu'l-Humâm, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, 4/215; Sâbûnî, *Medâ hurriyyeti'z-zevceyn fi't-talâk*, 579-579; Ğandûr, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 2006: 461; Tahmaz, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 2018: II/229).

⁸⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/183.

⁸¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/272; Sâbûnî, *Medâ hurriyyeti'z-zevceyn fi't-talâk*, 573.

⁸² 'Alî b. Ahmed b. Sa'îd İbn Hazm el-Endelûsî (öl. 456/1064), *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, thk. Süleymân 'Abdulğaffâr el-Bendârî. (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002), 9/523-524; Bilmen, *Kâmus*, 2/271; Sâbûnî, *Medâ hurriyyeti'z-zevceyn fi't-talâk*, 573; Mehmet Ali Yargı, "Bedel Karşılığında Boşanma ve Muhâlea Uygulamaları: Suudi Arabistan'da Bir İnceleme", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42/1 (2012), 148.

⁸³ Tahmaz, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 334.

⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/183.

olacağını belirtmektedir.⁸⁵ HAK'ta da *muhâlea* için belirlenen miktar, “*mehrin tamamı veya kısmı*” şeklinde ifade edilmektedir.⁸⁶

Muhâlea bedelinin ne kadar olabileceği üzerinde konunun uhrevî boyutu da dikkate alınarak durulması esasında evliliğin sona ermesinden doğacak zararın her iki taraf için de asgari düzeyde tutulma çabasını göstermektedir. Erkeğin *muhâlea* bedeli olarak kadını zorlayabilecek bedeller istemesi, bedelin mehir olarak belirlenmesi ile engellenmiş olacaktır. Bu bedel, *muhâleanın* amacı ile de uygunluk taşımaktadır. *Muhâleada* kadının bedel vermesi bir açıdan kocanın evlilik için yaptığı masrafları karşılamak olarak düşünüldüğünde, bu bedel ile erkeğin uğramış olduğu zarar ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Kadının *muhâlea* talebinde bulunması da esasında evliliği devam ettirmenin kendisi için zarar olacağına kanaat getirmiş olduğu anlamına gelmektedir. Bu zararı ortadan kaldırırken kadından yüksek bir meblağ talep edilmesi, kadını başka bir zarara sokmak demektir. Kanaatimizce, *muhâleada* belirlenecek olan bedele dair hâkimin değerlendirmeleri büyük önem taşımaktadır.

Anlaşmalı boşanmada taraflar, hâkimin onaylaması şartı ile maddi ve manevi tazminat,⁸⁷ yoksulluk nafakası,⁸⁸ mal rejimi tasfiyesi üzerinde anlaşma⁸⁹ gibi mali konular ve çocuk ile ilgili meseleler⁹⁰ üzerinde anlaşma sağlayabileceklerdir.⁹¹ Taraflar arasında mali konularda anlaşmanın olmaması durumunda, hâkimin anlaşmalı boşanmaya hükmedebilmesi mümkün değildir.⁹² Bu durum eşler arasında çekişme olduğunu gösterdiğinden süreç çekişmeli boşanma çerçevesinde işletilecektir.

TMK'da anlaşmalı boşanmalarda, taraflar arasında bir anlaşmanın varlığını aramak, davada hâkimin işini kolaylaştırmakla birlikte, taraflar arasındaki olası tartışmaları da önlemeye yöneliktir.⁹³ Anlaşmanın konusunu, boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu oluşturmaktadır. Hâkimin anlaşma üzerinde, tarafların ve çocukların menfaatlerine uygun şekilde müdahale yetkisi bulunmaktadır. Menfaat kapsamına maddi ve manevi

⁸⁵ Ebû 'Abdillâh Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî (öl. 189/805), *el-Câmiu's-Sagîr* (mea şerhihi *en-Nâfiu'l-kebîr*), Beyrût: 'Âlemu'l-Kutub, 1986, 216.

⁸⁶ HAK madde 130.

⁸⁷ TMK madde 174.

⁸⁸ TMK madde 175.

⁸⁹ TMK madde 179-180-181.

⁹⁰ TMK madde 182.

⁹¹ Tekin, *Anlaşmalı Boşanma*, 69-82; Yalın, *Anlaşmalı Boşanma*, 70-89; Turğut, *Anlaşmalı Boşanma*, 28-43.

⁹² Seçer, “Anlaşmalı Boşanma”, 268.

⁹³ Seçer, “Anlaşmalı Boşanma”, 264.

unsurlar, ahlaki ve fiziksel gelişim, ruhsal ve bedensel tatmin girmektedir.⁹⁴ Bu durum, hâkimin müdahale yetkisinin oldukça geniş olduğunu göstermekle birlikte sorumluluk alanını da arttırmaktadır. Hâkimin müdahalesi durumunda anlaşmanın sağlanabilmesi tarafların bu değişiklikleri kabul etmesi halinde mümkündür.⁹⁵ İlgili konularda anlaşma sağlanamadığında, süreç anlaşmalı boşanma olarak devam edemeyecektir.

Kanunun ilgili maddesinde yer alan “boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hususunda” ifadesi, anlaşmalı boşanmada anlaşmanın konusunu genel çerçevede belirlemiştir. Bununla birlikte yapılacak olan anlaşma “Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür.”⁹⁶ hükmüne de aykırı olmamalıdır. Aksi takdirde anlaşmanın geçersiz olacağı açıktır.

TMK’da anlaşmalı boşanmada üzerinde anlaşılabilir konulardan biri boşanmanın mali sonuçlarıdır. Bu bağlamda mehrin konumu Medeni hukuk bağlamında anlaşmalı boşanma ile ilgili çalışmalarda da incelenmektedir.⁹⁷ İslâm hukukunda nikâh ile birlikte gündeme gelen mehir, Türk hukukunda 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren 743 sayılı Medeni Kanun ile kanundan doğan borç niteliğini kaybetmiştir.⁹⁸ Öte yandan mehre dair yasal bir düzenleme bulunmamakla birlikte mehrin günümüzde de yaşayan bir olgu olduğu kabul edilmektedir.⁹⁹ Türk Medeni Kanunu’nun 143. maddesine göre evlenen taraflar istemeleri durumunda evlenmenin dini törenini gerçekleştirebilmektedir. Taraflar arasında mehir anlaşmaları, evlenmenin dini töreninde gündeme gelmektedir. 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu’nda yapılan değişiklikle¹⁰⁰ evlendirme yetkisinin il ve ilçe müftülüklerine de verilmesi, mehrin nikâh esnasında gündeme geleceğini göstermektedir. Mehrin pozitif hukuktaki pozisyonunun ne olduğu hem doktrinde hem de Yargıtay kararlarında gündeme gelmiştir. Doktrinde mehr-i muaccelin “elden bağış” niteliğinde sayılması gerektiğinde hemfikir olduğu belirtilmektedir.¹⁰¹ Mehr-i müccelin niteliği konusunda ise farklı değerlendirmeler

⁹⁴ Bilgin, *Anlaşmalı Boşanma*, 4.

⁹⁵ TMK madde 166/3.

⁹⁶ TBK madde 27.

⁹⁷ bk. Bilgin, *Anlaşmalı Boşanma*, 96-97; Şeyda Şanlı Yalın, *Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma*, (İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 62-64.

⁹⁸ Ahmet Türkmen, “Yargıtay’ın Bağışlama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir ve Mehrin Geri Alınması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22/2 (2020), 543.

⁹⁹ Halil Cin, “İslâm Hukukunda Mehir”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29/1 (1972), 224.

¹⁰⁰ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/11/20171103-16.htm>

¹⁰¹ Ayşenur Kılınç, Ahmet Kılınç, “Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10/1 (2019), 108.

bulunmaktadır. Bu değerlendirmelerde mehrin “bağışlama sözü verme”, “soyut borç tanınması”, “koşullu bağışlama” olması gerektiği yönünde görüşler yer almaktadır.¹⁰²

Mehre dair Türk pozitif hukukundaki tek düzenleme, 2.12.1959 tarih ve E. 14, K. 20 Sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararıdır.¹⁰³ Yargıtay’ın güncel kararlarında mehir, kocanın karısına belirli bir mal, para veya ekonomik değerde bir şeyi armağanı şeklinde karşılık bulmaktadır.¹⁰⁴ Mehr-i müeccelin bir bağışlama vaadi olması geçerliliğinin TBK 228. maddesine göre yazılı olma koşuluna bağlı olduğu anlamına gelmektedir.¹⁰⁵ Bununla birlikte mehrin bağış olarak nitelendirilmesinin tartışıldığını görmekteyiz.¹⁰⁶ Örneğin H. Cin Yargıtay’ın mehir yaklaşımını, meselenin bugünün hukuk anlayışı ile değerlendirilmeye çalışıldığını belirterek eleştirmektedir.¹⁰⁷ Konuya dair çalışmalarda mehrin pozisyonuna dair bazı tekliflerde de bulunmaktadır. Örneğin Kılınç, mehre ilişkin hükümlerin TMK aile hukuku kitabının “*aile cüzdanı ve dini tören*” başlıklı 143. maddesinde yer alması gerektiğini, maddeye “*Evlenmede mehir sözleşmesinden doğan alacaklar dava edilemez. Ancak yapılan ödemeler de geri istenemez.*” şeklinde bir fıkra eklenerek mehrin kanunda “eksik borç” niteliğinde düzenlenmiş olacağını belirtmektedirler.¹⁰⁸

Meseleye İslâm hukuku açısından baktığımızda konuya dair eleştirilerin yerinde olduğunu söyleyebiliriz. Zira İslâm hukukuna göre hibe ve mehir birbirinden farklı hükümlere tabi olan konulardır. Örneğin *Mecelle*’de ifade edildiği üzere hibede bulunan kişi hibeden rücu edilebilirken¹⁰⁹ mehir kadının bir hakkı olarak, erkeğin rücu edebileceği bir konu değildir. TBK’nın 296. maddesi¹¹⁰ de, bağışlama sözü veren kişinin bu sözünü geri alabileceği durumlara dair düzenlemeler içermektedir. Mehrin bağış olarak nitelendirilmesi durumunda, mehre dair

¹⁰² Seda İrem Çakırca, “Mehir Sözleşmesinin Hukuki Niteliği”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9/121-122 (2019), 104-108.

¹⁰³ “İçtihadı birleştirme kararları benzer hukukî konularda Yargıtay Genel Kurullarını, dairelerini ve adliye mahkemelerini bağlar.” Yargıtay Kanunu madde 45.

¹⁰⁴ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10440.pdf>. Kılınç-Kılınç, “Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği”, 108-209.

¹⁰⁵ Kılınç-Kılınç, “Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği”, 111.

¹⁰⁶ Kılınç-Kılınç, “Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği”, 111-116.

¹⁰⁷ Cin, “İslâm Hukukunda Mehir”, 225.

¹⁰⁸ Kılınç-Kılınç, “Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği”, 114.

¹⁰⁹ “*Kable’l-kabz vâhib, hod be hod hibeden rücu edebilir.*” *Mecelle* madde 862.

¹¹⁰ “*Bağışlama sözü veren, aşağıdaki durumlarda sözünü geri alabilir ve onu ifadan kaçınabilir: 1. Elden bağışlanan bir malın geri verilmesini isteyebileceği sebeplerden biri varsa. 2. Mali durumu, sonradan sözün yerine getirilmesini kendisi için olağanüstü ağır kılacak ölçüde değişmişse. 3. Bağışlama sözü verdikten sonra, kendisi için yeni aile yükümlülükleri doğmuş veya bu yükümlülükleri önemli ölçüde ağırlamışsa. Bağışlama sözü verenin borcunu ödeme güçsüzlüğü belirlenir veya iflasına karar verilirse, ifa yükümlülüğü ortadan kalkar.*” TBK madde 196.

problemlerde pozitif hukuk açısından hangi mahkemenin görevlendirileceği sorunu da gündemdedir.¹¹¹ Bu durum, TMK'da hakkında doğrudan düzenleme bulunmasa da sosyal bir olgu olarak güncelliğini sürdüren mehrin esas fonksiyonu göz ardı edilmeksizin değerlendirilmesi gereken bir mesele olduğunu göstermektedir.

5. Muhâlea ve Anlaşmalı Boşanmanın Sonucu

Evliliğin *muhâlea* yolu ile sonlanması fesih mi talâk mı olduğu doktrinde tartışılmıştır. Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam Şâfi'î'den nakledilen bir görüş *muhâleanın* talâk değil de fesih olduğu şeklindedir.¹¹² Buna gerekçe olarak Bakara Sûresi 229 ve 230. âyetlerde talâkın sayısının üç olduğunun açıkça belirtildiği, *muhâleanın* talâk olarak değerlendirilmesi durumunda sayının dörde çıkacağı gösterilmektedir.¹¹³ *Muhâleanın* sonucu ile ilgili tartışmada öne çıkan görüş Hz. Peygamber'den gelen rivâyetlere¹¹⁴ de dayanılarak evliliğin bir bâin talâk ile sonlandırılmış olduğudur.¹¹⁵ Kadının bedel vermesinin anlamlı olması da talâkın bâin olarak meydana gelmesi ile mümkündür. Kadını *muhâleaya* iten sebebin evliliğe devam etmek istememesi olduğu ortadadır. Bu durumda da evliliğin kesin şekilde yani bâin talâk ile sonlanmış olduğunu söylemek kadının *muhâlea* ile ulaşmak istediği sonuca daha uygundur.

Muhâleada nikâhın bâin talâk ile sonlanması bir sonucu, kadının yeni bir nikâh için üç hayız süresi iddet beklemesidir. Kadının hamile olması durumunda ise iddet süresi doğuma kadardır.¹¹⁶ TMK'nın 132. maddesi "Evlilik sona ermişse, kadın, evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün geçmedikçe evlenemez. Doğurmakla süre biter. Kadının önceki evliliğinden gebe olmadığının anlaşılması veya evliliği sona eren eşlerin yeniden birbiriyle evlenmek istemeleri hâllerinde mahkeme bu süreyi kaldırır." ifadesi ile evliliğin sona ermesi durumunda kadının bekleyeceği süreyi ve bu sürenin hangi durumlarda sonlanabileceğini açıkça ifade etmektedir. Kadının bekleme süresi, anlaşmalı boşanma için de aynı kurallar çerçevesinde yürümektedir.

¹¹¹ Kılınç-Kılınç, "Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği", 110-112.

¹¹² Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/479; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/10-11; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/172; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, 4/312; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/274; Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî*, 2/452-453.

¹¹³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/10-11; Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî*, 2/453.

¹¹⁴ 'Abdurrezzak es-San'ânî, "Fidâ", 11751.

¹¹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/171; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/301; Meydânî, *Lubâb*, 4/157.

¹¹⁶ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, 4/418 vd.; Muhammed Emîn İbn 'Âbidîn (öl. 1252/1836), *Reddu'l-muhtâr 'ale'd-Durri'l-muhtâr Şerhu Tenviri'l-Ebsâr*, thk. 'Âdil Aşmed 'Abdulmevcüd, 'Alî Muhammed Mu'avvid, (Riyâd: Dâru 'Âlemi'l-Kutub, 2003), 5/177 vd.

Tarafların *muhâleada* bâin talâk ile ayrılmaları, aralarındaki mirasçılık ilişkisinin de sonlanması sonucunu doğurmaktadır.¹¹⁷ TMK da 181. maddesinde “Boşanan eşler, bu sıfatla birbirlerinin yasal mirasçısı olamazlar ve boşanmadan önce yapılmış olan ölüme bağlı tasarruflarla kendilerine sağlanan hakları, aksi tasarruftan anlaşılmadıkça, kaybederler.” ifadesi ile eşlerin boşanmış olmalarının aralarındaki mirasçılık ilişkisini sona erdireceğini düzenlemektedir.

Muhâleanın bir diğer neticesi kadının erkeğe bedel¹¹⁸ vermesidir. Bedel konusunda önemli olan bir nokta, kadının rızasının bulunmasıdır. *Muhâlea* için kaynak olan âyette açık bir şekilde talâk mukabilinde kadına mehir olarak verilenlerden almanın helal olmayacağı manevi ve uhrevi bir yaptırım olarak ifade edilmektedir. Böyle bir talepte bulunarak kadınları zora sokmanın ve onlardan yararlanmaya kalkışmanın kesin olarak haram olduğuna ayrıca dikkat çekilmektedir.¹¹⁹ Nisâ Sûresi’nde yer alan “Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül razısıyla verirlerse onu da âfiyetle yiyin.”¹²⁰ “Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz onu, iftira ederek ve apaçık günah işleyerek mi geri alacaksınız?”¹²¹ şeklindeki âyetlerde kadının arzusu dışında kocanın, karısına verdiği mehri almasının helal olmayacağı ayrıca ifade edilmektedir.

Muhâlea neticesinde, üzerinde anlaşılan bedel ile birlikte evlilikten kaynaklı hakların düşüp düşmeyeceği de ayrıca tartışılmıştır. Örneğin Ebû Hanîfe’ye göre *muhâlea* neticesinde eşler için nikâh ile bağlantılı bütün haklar düşmektedir. İmam Muhammed ise, bu hakların ancak *muhâlea* için anlaşma konusu olarak zikredilmesi durumunda düşeceği görüşündedir.¹²² Kadının, geçmişe yönelik olan kendi nafaka hakkını *muhâleaya* tâbi olarak düşürmesi geçerlidir.¹²³ Kadının iddet nafakası ise *muhâleadan* önce vacip olmadığı için *muhâleaya* tâbi olarak kendiliğinden düşmemekte, ancak *muhâlea* iddet nafakasının düşürülmesi şartı ile gerçekleştirilebilmektedir.¹²⁴ *Muhâlea* bedeli ile beraber evlilikten kaynaklanan diğer hakların da kendiliğinden düşeceğinin kabulü, kadının ayrıca bir külfet altına girmesi anlamına gelecektir. *Muhâleada* bedelin, erkeğin evlilik için yapmış olduğu harcamaların bir nevi telafisi

¹¹⁷ Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, 4/496-524.

¹¹⁸ Bedel ile ilgili tartışmalara önceki başlık altında dikkat çekilmiştir.

¹¹⁹ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1/473 vd.; Yazır, *Hak Dini*, 1/786-787.

¹²⁰ en-Nisâ 4/4.

¹²¹ en-Nisâ 4/20.

¹²² Cessâs, *Şerhu’t-Tahâvî*, 4/459-461; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/304; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, 4/327; Mevsilî, *İhtiyâr*, 3/194; Meydânî, *el-Lübâb*, 4/162-163; Çandûr, *el-Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 473 vd; Tahmaz, *el-Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 326.

¹²³ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/173; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, 4/327.

¹²⁴ Süknâ hakkının ise, Allah hakkı olarak vacip kılınmasından dolayı *muhâleada* düşürülemeyeceği ifade edilmektedir. Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi*, 4/327; İbnu’l-Humâm, *Şerhu Fethi’l-kadîr*, 208.

olarak değerlendirilmesinin ve bedelin de bu doğrultuda belirlenmesinin amaca daha uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Mâli konular, TMK anlaşmalı boşanmada anlaşmanın zorunlu içeriğindedir. Anlaşmalı boşanmalarda mali konular kapsamına öncelikle yoksulluk nafakası ile maddi ve manevi tazminat talepleri dâhildir. Yoksulluk nafakası,¹²⁵ boşanmadan sonra yoksulluğa düşecek olan tarafı koruma amacına yönelik bir hükümdür. Bir diğer hüküm olan tazminat meselesi TMK'nın 174/1. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre "*Mevcut ve beklenen menfaatleri boşanma yüzünden zedelenen kusursuz ya da daha az kusurlu taraf, kusurlu taraftan uygun bir maddi tazminat isteyebilir*". Maddi tazminat istemenin ilk koşulu, maddi tazminat isteyen eşin boşanmada hiç kusurunun bulunmaması ya da kusurunun daha az olmasıdır. Bu meselelerin anlaşmada belirtilmemekle birlikte boşanmanın kesinleşmesinden sonra yeni bir dava konusu olup olmayacağı doktrinde tartışmalıdır.¹²⁶ TMK 166. maddede taraflara bu hususlarda anlaşma yetkisi verilmekle birlikte anlaşmada bu konuda düzenlemeye gidilmemiş olması ve hâkimin de herhangi bir ihmâlinin bulunmaması durumunda, anlaşmada zikredilmeyen bu meselelerin tekrar dava konusu yapılmaması görüşü öne çıkmaktadır.¹²⁷

Muhâlea ile ilgili olarak gündeme gelen bir diğer mesele, çocuğun nafakasının *muhâleada* anlaşma konusu olmasıdır. Kadın, *muhâleada* bedel olarak çocuğun nafaka masraflarını üstlenebilmektedir.¹²⁸ Çocuğun nafakası ile bağlantılı olarak en çok gündeme gelen de radâ/çocuğun emzirilmesidir.¹²⁹ Kadının, iki sene boyunca çocuğunu emzirme karşılığında *muhâlea* talebi radâ için ücretin câiz olmasından¹³⁰ hareketle geçerli kabul edilmektedir.¹³¹ TMK'da anlaşmalı boşanmada çocukların durumu ile kastedilen, boşanmadan sonra çocuğun velayetinin hangi tarafta kalacağı, velayet kendisine kalmayan eş ile çocuk arasında ne şekilde kişisel ilişki kurulacağı ve çocuk için ödenecek iştirak nafakasıdır.¹³² TMK'nın "*Mahkeme boşanma veya ayrılığa karar verirken, olanak buldukça ana ve babayı*

¹²⁵ TMK madde 175.

¹²⁶ Öz Seçer, "İsviçre ve Türk Hukuklarında Anlaşmalı Boşanma ve Fiili Ayrılık Sebebiyle Boşanma", *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hukuk Dergisi*. 63/64, 53; Tekin, *Anlaşmalı Boşanma*, 71-74.

¹²⁷ Seçer, "İsviçre ve Türk Hukuklarında Anlaşmalı Boşanma," 53; Tekin, *Anlaşmalı Boşanma*, 71-74.

¹²⁸ İbn 'Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 5/110.

¹²⁹ İbn 'Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 5/110.

¹³⁰ et-Talâk, 65/6

¹³¹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 4/322.

¹³² Seçer, "İsviçre ve Türk Hukuklarında Anlaşmalı Boşanma," 55.

dinledikten ve çocuk vesayet altında ise vasinin ve vesayet makamının düşüncesini aldıktan sonra, ana ve babanın haklarını ve çocuk ile olan kişisel ilişkilerini düzenler.”¹³³ ve

“Mahkeme, kararında kişisel ilişki düzenlemesinin gereklerinin yerine getirilmemesi hâlinde, çocuğun menfaatine aykırı olmamak kaydıyla velayetin değiştirilebileceğini ihtar eder. Velâyetin kullanılması kendisine verilmeyen eşin çocuk ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlâk bakımından yararları esas tutulur. Bu eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır. Hâkim, istem hâlinde irat biçiminde ödenmesine karar verilen bu giderlerin gelecek yıllarda tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına göre ne miktarda ödeneceğini karara bağlayabilir.”¹³⁴

maddelerine göre hâkim, çocuğun menfaatlerini göz önünde bulundurarak çocuğun velâyeti ve ekonomik durumu ile ilgili meselelerde, tarafların boşanmalarını zora sokmayacak şekilde müdahalede bulunabilir.¹³⁵ Daha önce de belirttiğimiz üzere hâkimin müdahalesi neticesinde anlaşmalı boşanmanın gerçekleşmesi, tarafların hâkimin müdahale ettiği meseleler üzerinde anlaşmaları ile mümkündür.

Sonuç

İslâm'ın öngörmüş olduğu aile düzeninde kadın ve erkek için farklı hak ve sorumlulukların bulunduğunu, ilgili hükümlerin de taraflara verilen hak ve sorumluluklar ile bağlantılı ve orantılı olarak yer aldığını görmekteyiz. Bu bağlamda aile ile ilgili hükümlerde özellikle mali konulardaki mükellefiyetler tamamen erkeğin sorumluluğundadır. Evliliğin sona ermesi de evlilik ile bağlantılı yeni mali mükellefiyetler yüklemek ve yüklenmek anlamına geleceğinden, evliliğin sona erme sürecinde bu mükellefiyetlerin de dikkate alınarak bazı durumlarda evliliği sonlandırma yetkisinin erkeğe öncelikli olarak tanındığı ve bu sürecin de talâk olarak isimlendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte İslâm hukuku boşanma konusunda kadının da taleplerine kayıtsız kalmamıştır. Evliliği sonlandırma özelinde de kocasından ayrılmak isteyen kadının *muhâlea* yöntemi ile kocasından ayrılabilirdiği görülmektedir.

İslâm hukukunda evlilik birliğinin devamı esas olmakla birlikte, evliliğin devam etmesinin mümkün olmaması durumunda evlilik bağının kaldırılmasına imkân tanınmaktadır. Kadın açısından nüşûz ve şikâk gibi geçerli sebeplerin varlığına rağmen evliliğin devam etmesi, kadının evliliği devam ettirmek istemediği bir kimse ile birlikte olmak zorunda kalarak

¹³³ TMK madde 182.

¹³⁴ TMK madde 182 (Ek ikinci fıkra:24/11/2021-7343/37 md.).

¹³⁵ Seçer, “İsviçre ve Türk Hukuklarında Anlaşmalı Boşanma,” 54-55; Tekin, *Anlaşmalı Boşanma*, 74-78.

zarara uğraması anlamına gelecektir. Evlilik bağının kadından kaynaklanan sebeplerle kaldırılmak istenmesi durumunda, evliliğin mâli mükellefiyetlerinin tamamının erkeğin sorumluluğunda olduğu dikkate alındığında, erkeğin de zararından bahsedilebilir. Bu durumda da erkeğin mali zararının kadının vereceği bedel ile karşılanmasının amaçlandığı ve zararın bu yolla giderildiği söylenebilir. İslâm hukukunda evlilik sürecindeki nafaka, mehir, mesken temini, çocuğun masrafları, gerekmesi durumunda sütannenin ücreti gibi bütün mali sorumlulukları yerine getirmek erkeğin sorumluluğundadır. Kadının evliliği devam ettirmek istemediği bir durumda mehrin muaccelle dönüşecek olması, iddet nafakasını yüklenecek olması gibi yeni mali mükellefiyetler sebebiyle erkeğin evliliği sonlandırmak istememesi söz konusu olabilmektedir. *Muhâlea* böyle bir durumda da çözüm yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. *Muhâlea* ile kadının erkeğe vermiş olduğu bedel bir açıdan evlenme aşamasında ve evlilik sürecinde erkeğin yapmış olduğu masrafların belli oranda karşılanması olarak değerlendirilebilir.

Günümüzde tarafların evliliği sona erdirmek için uzun dava süreçlerine girmemek, çatışmalardan kaçınmak istemeleri durumunda anlaşmalı boşanma yolunu tercih ettikleri görülmektedir. *Muhâlea* ve anlaşmalı boşanma birlikte değerlendirildiğinde aralarında farklılıklar bulunmakla birlikte benzer yönlerinin de olduğu görülmektedir. Her iki süreçte de öncelikle düzenlenmesi gereken mesele, taraflar arasındaki mali ilişki olmaktadır. *Muhâlea* özelinde mali düzenleme meselesinde öne çıkan konu, karının kocaya ödemesi gereken bir bedel olmasından hareketle mehrin geri ödenmesidir. Bu noktada kusurun kadında veya erkekte olması, *muhâleada* bedel meselesi ile ilgili olarak gündeme gelmektedir. Mehir konusu, TMK'da doğrudan düzenlemeye tâbi olmasa da Türk hukukunda da gündemde olduğu görülmektedir. Mehrin Türk hukukundaki pozisyonu konusunda güncel farklı yaklaşım ve teklifler bulunmaktadır. Bu bağlamda özellikle mehrin bağış olarak değerlendirilmesi meselesi üzerinde durulduğu görülmektedir. Ancak İslâm hukukunda mehir ve hibenin farklı hükümlere tâbi olması, mehrin hibe olarak değerlendirilmesi durumunda İslâm hukukundaki fonksiyonunu tam olarak karşılayamayacağı anlamına gelmektedir. Mali konular ilgili bir diğer mesele de nafakadır. Nafaka konusu hem *muhâleada* hem de anlaşmalı boşanmada düzenlenebilecek mali konular kapsamındadır. Bununla birlikte nafaka konusundaki düzenlemeler iki hukuk sisteminde birbirinden oldukça farklıdır. Örneğin İslâm hukukunda boşanmadan sonraki nafakanın süresi kadının iddet süresi ile sınırlıyken, Türk hukukunda yoksulluk nafakası süresiz olarak düzenlenmektedir. Çocuğun bakım masrafları da hem *muhâleada* hem de anlaşmalı boşanmada taraflar arasında üzerinde anlaşılacak konulardandır. *Muhâlea* ve anlaşmalı boşanma sonucu tarafların birbirleri ile mirasçılık ilişkisinin sona eriyor olması da benzer bir diğer durumdur.

Anlaşmalı boşanma yolunun Türk hukukuna giriş gayesi, tarafların özellikle de kadının boşanmanın sonuçları karşısında korunmasıdır. Bu gaye, İslâm hukukunda da *muhâlea* ile gündeme gelmiştir. Tarafların, karşılıklı olarak anlaşma ile boşanmaları pek çok açıdan daha insani ve medeni bir görünüm arz etmektedir. Anlaşmalı olarak boşanan tarafların, boşanma sonrası süreçte birbirlerine olan saygılarını muhafaza edecekleri, birbirlerini asılsız ithamlara maruz bırakmayacakları umulmaktadır. Özellikle de tarafların çocuklarının bulunuyor olması durumunda bu noktaların oldukça hassas olduğu açıktır.

Anlaşmalı boşanmada vurgulanan bir diğer nokta, *muhâlea* için de gündeme gelen hâkimin yetkisi meselesidir. Anlaşmalı boşanmada hâkimin tarafları bizzat dinleyerek, gerekli görmesi durumunda tarafların anlaşmalarına müdahale yetkisi bulunmaktadır. *Muhâleanın* da hâkim huzurunda gerçekleştirilebileceğine dair bazı görüşler nakledilmekle beraber İslâm hukukunda yaygın kanaat *muhâleanın* hâkim huzurunda gerçekleşmesine gerek olmadığıdır. Ancak *Hukuk-i Aile Kararnâmesi*'nde hâkimin *muhâleaya* hükmedebileceği ve talâkın kayıt altına alınmasının gerekliliği yönünde düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Hâkimin bu noktadaki pozisyonu sürecin objektif bir şekilde devam etmesi açısından önemlidir. Hâkim, anlaşmalı boşanmalarda gerekli gördüğünde hem tarafların hem de varsa çocukların menfaatlerini gözeterek, karı kocanın anlaşmalarına müdahale etme yetkisine sahiptir. *Muhâleada* da hâkimin sürece dâhil olması *muhâleadan* önce hakem sürecinin işletilmesi imkânında olduğu gibi, tarafların boşanma konusundaki kararlılıklarını ve rızalarını tespit açısından büyük önem taşımaktadır. *Muhâleanın* hâkim huzurunda gerçekleştirilmesinin sürecin objektif bir bakış ile devam etmesini ve taraflar açısından en uygun şekilde neticelenmesini sağlayacağı ortadadır.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerîm.

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir>.

'Abdulhamîd, Muhammed Muhyiddîn. *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şerâti'l-İslâmiyye (meâl-İşâra ilâ mukâbilihâ fi's-şerâi'l-uhârâ)*. Mısır: el-Mektebetu't-Ticâriyyeti'l-Kubrâ, ts.

Atar, Fahrettin, "Muhâlea". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/399-402. Ankara: TDV Yayınları, 2005.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn el-Bekr (öl. 458/1066). *es-Sunenu'l-Kubrâ*. 11 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.

- Bilgin, Esra Pınar Yılmaz. *Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma (TMK. M. 166/f.3)*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (öl. 1971). *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basımevi, 1968.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (öl. 156/870). *Sahîhu'l-Buhârî*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009.
- Buveytî, Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Yahyâ el-Mısırî (öl. 231/846). *Muhtasaru'l-Buveytî*. Beyrût: Dâru'l-Minhâc, 2015.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî er-Râzî (öl. 370/980) *Ahkâmu'l-Kur'ân*. 4 Cit. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî er-Râzî (öl. 370/980). *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî fi'l-fikhi'l-Hanefî*. 8 Cilt. Medîne: Dâru's-Sirâc, 2010.
- Cezîrî, 'Abdurrahmân (öl. 1941). *el-Fikh 'ala'l-mezâhibi'l-erba'a*. 4 Cilt. Beyrût: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2013.
- Cin, Halil. *İslâm ve Osmanlı Hukukuna Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1974.
- Cin, Halil. "İslâm Hukukunda Mehir". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29/1 (1972). 199-254.
- Cürcânî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf (öl. 816/1413). *Kitâbu't-ta'rîfât*. Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 2007.
- Çakırca, Seda İrem, "Mehir Sözleşmesinin Hukuki Niteliği". *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9/121-122 (2019). 89-116.
- Çelik, Berna Özcan. *Genel Boşanma Sebebi Olarak Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as el-Ezdî el-Sicistânî (öl. 275/889). *Sünen-i Ebî Dâvûd*. 7 Cilt. Dîmaşk: Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebu'l-Fadl, Zeyneb 'Abdusselam. *el-'Ardu'l-Kur'ânî li kadâya'n-nikâh ve'l-furka*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2006.
- Günay, Hacı Mehmet. "Nüşuz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/303-304. Ankara: TDV Yayınları, 2007.

- Ğandûr, Ahmed, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye (mea Beyâni kânûni'l-ahvâli's-şahsiyye li'l-kadâ fi mehâkimi'l-Kuveyt.* (y. y.): Mektebetu'l-Felâh, 2006.
- Hallâf, 'Abdulvehhâb. *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye ('alâ mezhebi'l-İmâm Ebî Hanîfe ve mâ 'aleyhî'l-'ameli'l-ân bi'l-mehâkimi's-şer'ati'l-Mısriyye).* (y. y.): Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2013.
- Hilâlî, Takiyyuddîn. *Ahkâmu'l-hul' fi'l-İslâm.* Beyrût: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1975.
- İbn 'Âbidîn, Muhammed Emîn (öl. 1252/1836). *Reddu'l-muhtâr 'ale'd-Durri'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-ebâr.* 14 Cilt. thk. 'âdil Ahmed 'Abdulmevcûd, 'Alî Muhammed Mu'avvid. Riyâd: Dâru 'Âlemi'l-Kutub, 2003.
- İbn Hazm. 'Alî b. Ahmed b. Sa'îd el-Endelûsî (öl. 456/1064). *el-Muhallâ bi'l-Âsâr.* 12 Cilt. thk. Süleymân 'Abdulgaffâr el-Bendârî. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002.
- İbnu'l-Humâm, Kemâluddîn Muhammed b. 'Abdirrahmân (öl. 861/1457). *Şerhu Fethi'l-kadîr 'ala'l-Hidâyeti şerhi Bidâyeti'l-mübtedî.* 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn (öl. 620/1223). *el-Muğnî.* 15 Cilt. Riyâd: Dâru 'Âlemi'l-Kutub, 1997.
- İbn Mâce. Ebû 'Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (öl. 275/887). *Sünen-i İbn Mâce.* Mısır: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, ts.
- İbn Manzûr. Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem (öl. 630/771) *Lisânu'l-'Arab.* 15 Cilt. Beyrût: (m. y.), 1955.
- İbn Munzir. Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm en-Neysâbûrî (öl. 318/930). *el-İcmâ'.* thk. Ebû Hammâd Sagîr Ahmed b. Muhammed Hanîf. Ac mân: Mektebetu Furkân, 1999.
- İbn Rüşd. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed (öl. 595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktasid.* Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
- İsfehânî, Râgıp (öl. ?). *Mufredâtu elfâzi'l-Kur'ân.* Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1992.
- Liv, Cemil. *İslâm Aile Hukukunda Evlilik Akdinin ve Boşanmanın Tescili.* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Kâsânî, 'Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd (öl. 587/1191). *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'.* 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Kılınç, Ayşenur-Ahmet. "Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.* 10/1 (2019). 103-118.

- Korkmaz, Ömer, Korkmaz. “18. Yüzyıl Adana Kadı Sicillerine Göre Anlaşmalı Boşanma (Muhâle‘a)”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19/1 (2019), 662-684.
- Mâverdî, Ebu‘l-Hasen ‘Alî b. Muhammed b. Habîb (öl. 450/1058). *el-Hâvi‘l-kebîr (Şerhu Muhtasari‘l-Muzenî)*. 19 Cilt. Beyrût: Dâru‘l-Kutubi‘l-İlmiyye, 1994.
- Mevsilî, Ebu‘l-Fadl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd (öl. 683/1284). *el-İhtiyâr li ta‘lîli‘l-Muhtâr*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru‘l-Erkam, ts.
- Mergînânî, Ebu‘l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî (öl. 593/1197). *el-Hidâye şerhu Bidâyeti‘l-mübtedî*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru‘l-Erkam, ts.
- Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde (öl. 1298/1881). *el-Lübâb fî şerhi‘l-Kitâb (Şerhun li Muhtasari‘l-Kudûri‘l-fikhi‘l-Hanefî)*. Beyrût: Dâru‘l-Beşâiri‘l-İslâmiyye, 2014.
- Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi*. Yayına haz. Orhan Çeker. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2017.
- Öncü, Özge. “Eşlerin Anlaşmalı Boşanma Çerçevesinde Mal Rejiminin Tasfiyesine Yönelik Olarak Yaptıkları Anlaşmalar ve Bu Anlaşmaların Uygulamada Doğurduğu Sorunlar”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Şeref Ertaş’a Armağan)*. 19 (2017), 793-835.
- Sâbûnî, ‘Abdurrahmân. *Medâ hurriyyeti‘z-zevceyn fi‘t-talâk fi‘ş-şer‘ati‘l-İslâmiyye (Dirâse Mukârane)*. (y. y.): Dâru‘l-Fikr, 1968.
- San‘ânî, Ebû Bekir ‘Abdurrezzak b. Hemmâm (öl. 211/826). *el-Musannef*. 9 Cilt. Beyrût: el-Mektebetu‘l-İslâmî, 1983.
- San‘ânî, Muhammed b. İsmâ‘îl Emîr (öl. 1182/1768). *Sübûlü‘s-selâm şerhu Bulûği‘l-merâm*. 8 Cilt. Riyâd: Mektebetu‘l-Me‘ârif, 2006.
- Seçer, Öz. “Anlaşmalı Boşanmada Eşlerin Yaptıkları Anlaşma”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7/2 (2016), 259-286.
- Seçer, Öz. “İsviçre ve Türk Hukuklarında Anlaşmalı Boşanma ve Fiili Ayrılık Sebebiyle Boşanma”. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hukuk Dergisi*. 63/64. 39-69.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl (öl. 490/1096). *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru‘l-Ma‘rife, ts.
- Şevkânî, Muhammed b. ‘Alî b. Muhammed (öl. 1250/1834). *Neylu‘l-evtâr şerhu Munteka‘l-ahbâr*. 8 Cilt. Kâhire: Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1971.

- Şeybânî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. el-Hasen (öl. 189/805). *el-Câmiu’s-Sagîr* (mea şerhihi en-Nâfiu’l-kebîr). Beyrût: ‘Âlemu’l-Kutub, 1986.
- Tahmaz, Abdulhamîd Mahmûd. *el-Fıkhu’l-Haneî fi sevbihi’l-cedîd*. 5 Cilt. Dımaşk: Dâru’l-Kalem, 2018.
- Tarîfî, ‘Abdulazîz. *et-Tefsîr ve’l-beyân li ahkâmî’l-Kur’ân*. 5 Cilt. Riyâd: Mektebetu Dâri’l-Minhâc, 2018.
- Tekin, Helin Neval. *Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Turğut, Dilan Sümer. *Anlaşmalı Boşanma ve Sonuçları*. Ankara: Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Türkmen, Ahmet. “Yargıtay’ın Bağışlama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir ve Mehrin Geri Alınması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22/2 (2020). 541-576.
- Uygur. Muteber Gülsefa. *İslâm Aile Hukukunda Hakemlik Kurumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Veldet, Hıfzı (öl. 1992). “Boşanmanın Genişledilmesi”. *Hukuki Bilgiler Mecmuası* (1936), 7127-7130.
- Yalın, Şeyda Şanlı. *Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma*. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Yargı, Mehmet Ali. “Bedel Karşılığında Boşanma ve Muhâlea Uygulamaları: Suudi Arabistan’da Bir İnceleme”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42/1 (2012). 141-172.
- Yazır, Elmalılı Hamdi (öl. 1942). *Hak Dini Kur’ân Dili*. 8 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Ebi’z-Ziyâ, 1935.
- Yılmaz, İbrahim. *Yetki ve Sistem Açısından İslâm Hukukunda Boşanma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Yüksek, Ali. “İslâm Aile Hukukunda Boşama Yetkisi ve Kadının Boşanması”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/32 (2014). 340-354.
- Zerkeşî, Ebû ‘Abdillah Muhammed b. ‘Abdillah b. Muhammed (öl. 772/1370). *Şerhu’z-Zerkeşî ‘alâ Muhtasarı Hırakî (fi’l-Fıkh ‘alâ Mezhebi’l-İmâm Ahbed b. Hanbel)*. 3 Cilt. Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2002.

Comparison with Mukhalaa in Islamic Law and Consensual Divorce in TMK

Lecturer Dr. Hatice Alsaç

Extended Abstract

Mukhalaa/consensual divorce means the termination of the marriage contract in exchange for a price that the wife will give to her husband, subject to the wife's acceptance. We see that the regulations regarding mukhalaa in Islamic law are emphasized in detail. Conditions for the implementation of mukhalaa that emerges only with the demand of the woman or with the acceptance of the woman when the request comes from her husband are discussed extensively in the sources.

The reason for resorting to mukhalaa, whose legitimacy is laid down directly with the Qur'an and sunnah and which is also the subject of ijtehad in many respects, is mostly shown as incompatibility and conflict between spouses. In this context, the fact that the source of incompatibility in marriage is male or female causes some results. If the source of the conflict is the husband, it is forbidden for the husband to pressure his wife for mukhalaa directly in the verses. It is obviously stated that it is also forbidden for the husband to force his wife to do mukhalaa, and to force to pay a price to end the marriage. This clearly shows that the free will of both sides must be found and maintained. At this point, although it is basically connected to the will of the wife and husband, the presence of the judge in the practice of the mukhalaa is also important for the case to be understood. Though it is not obligatory in Islamic Law before the court, divorces should be recorded in accordance with the relevant articles in the Hukuk-ı Aile Kararnamesi (Article 110; 131). Since the price is also included in mukhalaa, it is clear that this should be carefully considered to avoid any subsequent disputes. We see that there are different rights and responsibilities for men and women in the family order prescribed by Islam, and that the relevant provisions are in connection with these rights and responsibilities given to the parties. In this sense, obligations regarding especially financial matters are entirely the responsibility of the man. Therefore, the price to be paid by the woman to the man should be evaluated in this respect. Limiting the price to the mahr indicates that this is compensation for the man's expenses for the marriage.

Islamic law does not remain indifferent to women's demands about marriage and divorce. Ending the marriage with the mukhalaa is a right given to the woman to end a marriage she does not want to continue. The important thing in the mukhalaa is that the woman can use her right to end her marriage. When the marriage is wanted to be ended, it is seen that the wife and husband go to divorce with consent due to reasons such as wanting to avoid conflict in the divorce process and not wanting to enter into a litigation process that may take a long time.

The consensual divorce, which has similarities with the mukhalaa in Islamic law, is realized when the spouses reach an agreement on the legal and financial consequences of the divorce. The regulations regarding consensual divorce are regulated by the 3rd paragraph of article 166 of the Turkish Civil Code (TMK). In the family order envisaged by Islam, there are different rights and responsibilities for men and women, and the relevant provisions are determined regarding the rights and responsibilities of the parties. Consensual divorce is a method that can be applied in order to observe the rights of the parties in cases where the decision to divorce is truly inevitable. Divorce by the agreement of spouses provided with mukhalaa in Islamic law began to be realized in the Turkish Civil Code in 1988. Although there are some differences between them, we can say that the closest equivalent of consensual divorce in Islamic law is mukhalaa.

In both processes, the first issue to be regulated is the financial relationship between husband and wife. The prominent issue in financial arrangements is the repayment of the mahr, as it is a price that the wife must pay to her husband. At this point, it is important whether the incompatibility in marriage is caused by the woman or the man. Although the issue of mahr is not directly regulated in the TMK, it is seen that it is also on the agenda in Turkish law. Another issue related to financial issues is alimony. The issue of alimony is within the scope of financial issues that can be arranged both in the mukhalaa and the consensual divorce. However, the regulations on alimony are quite different from each other in the two legal systems. Childcare is one of the things to be decided between husband and wife in both mukhalaa and consensual divorce. It is a similar situation when the heirship relationship between husband and wife ends as a result of mukhalaa and consensual divorce. The issue of the authority of the judge is also an important issue in mukhalaa and consensual divorce. The involvement of the judge in the process will ensure that the process continues with an objective view and concludes in the most appropriate way for the parties.

Keywords: Islamic Law, divorce, mukhalaa /consensual divorce, incompatibility, judge.